

BÖLÜM I

GİRİŞ

İz bırakma davranışı ilk kez Etholog Lorenz tarafından ortaya konmuştur. Davranış hiyerarşisinde iz bırakma veya (imprinting) olarak değerlendirilen bu davranış birinin kendine bakan ve barındıranı takip etmesi olarak tanımlanmıştır. Bu davranış hiyerarşinin ilk sırasında bulunan sabit eylem örüntülerinden farklıdır. Genetik kodda bağlanılacağı kayıtlıdır ama kime bağlanacağı kayıtlı olmadığından bir kısmı kodlanmış bir kısmı öğrenilerek elde edilen davranış olarak kabul edilir. (Akt, Suchman, 2006).

İz bırakma yumurtadan üreyen canlılarda ve memelilerde de rastlanan bir davranıştır. Yumurtadan üreyen canlılarda ilk yirmi dört saat içinde, primatlarda ilk üç ayda, insanlarda ise sekiz ay civarında ortaya çıktığı saptanmıştır. Kime bağlanılacağı kayıtlı olmadığından kendini besleyen barındıran türünden olmayan herhangi bir canlıya hatta hareket halinde bir mekanizmaya da bağlanılabilir. Bu farklı türlere bağlanma alışlagelmedik çiftler oluşturabilir (Schaffer, 1964).

Lorenz'e hediye edilen karga yavrusunun Lorenz'i bağlanma objesi olarak seçtiği en tipik örneklerdendir. Hans Christian Andersen'in “ Çirkin ördek yavrusu” adlı masalı bu tür farklı çift oluşturma örneği olarak düşünülebilir.

İz bırakma davranışı psikoloji literatürüne Bowlby tarafından “Bağlanma davranışı” olarak taşınmıştır. İnsan yavrularının bağlanma davranışı ethologlardan biraz daha farklı ve ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Anne veya bakıcı arasında kurulan bağlardan söz edilmeye başlanmıştır. Bu bağın kurulması ve açıklanması Erikson'nun ilk evresi olan “güvene karşı güvensizlik” evresi özelliklerine çok

benzer. Erikson, bu evrede anne veya bakıcı ve bebek arasında eş zamanlı davranışlardan söz eder. Yani bebekten gelen mesajların anne tarafından algılanması ve uygun geri bildirimlerle bebeğe cevap verilmesi söz konusudur.

Bebekten gelen mesajlar ağlama, gülme ve bebeksi yüz ifadelerinin şirinliği olarak değerlendirilir. Anne veya bakıcı ağlamaların ağlama ve durma dönemleri ile bebeğin ne mesajı verdiği konusunda genetik olarak duyarlıdır. Bebeğin uygun geri bildirimler vermesi beklenir. Ağlamalar açlık, ağrı ve yanına gel mesajları taşır. Gülme ve tebessüm bebeğe ilgi yöneltmeye yarayan bebek kaynaklı mesajlardır. Anne ve bakıcının bebeğin bu özelliklerine duyarlı olup uygun tepki vermesi aralarında güven oluşturur. Erikson bir kez güven oluştu mu bebeklerin geciken geri bildirimlere tolerans gösterdiğinden söz etmiştir.

Bu davranış Yirminci Yüzyılın sonlarına doğru psikiyatri, sosyolo ve psikolojide önem kazanmıştır. Özellikle A.B.D.'de tek ebeveyn ile ya da bakım evlerinde yetişen çocukların duygusal problemlerinden kaynaklanan olumsuz davranışlarını açıklamaya çalışırken önemle üzerinde durulmuştur. Bu davranışlar zihinsel şemalar olarak kabul edilmektedir ve çocuklukta kazanılan bu davranış şemalarının ileriki yaşlardaki davranışları da etkilediği araştırmalarla kanıtlanmıştır.

Bu nedenle bu araştırmada anne ve çocuk arasındaki bağlanma düzeyleri ilişkisi batıya göre farklı çocuk yetiştirme özelliklerine sahip Türk toplumunu temsil ettiği düşünülen örneklem grubunda yeniden gözden geçirilecektir. Aşağıdaki literatür taramasında ethologların görüşleri ve bağlanma davranışını psikoloji literatüründe nasıl yer bulduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Etholoji ve K. Lorenz

Gelişim hakkındaki en verimli fikirler psikolojinin başka bir alanından ya da diğer bir bilim dalından ödünç alınmıştır. Etholoji de buna bir örnektir. Etholoji, bir türün kendi doğal çevresi içinde gerçekleştirdiği evrimsel olarak önemli olan davranışlarının incelenmesidir. Biyolojinin bir alt disiplini olarak davranışın biyolojik ve evrimsel kopyasını çıkarır.

Bu kuram yıllar önce Avrupalı biyolog ve doğa bilimciler tarafından ortaya atılmış, geçen son birkaç on yılda da John Bowlby'nin bebek bağlanması üzerine yaptığı çalışmalarla da gelişimsel psikolojlara erişmiştir. Şimdi ise etholojik kuram, gelişim hakkındaki evrimsel bakış açısı için temel kuramsal kaynak sağlamaktadır.

Rousseau'nun da gözlemlediği gibi; 'İnsanları incelemek için en yakına bakmak gerekir ama insanlığı araştırmak için uzağa bakılmalıdır'. Etholoji de insanları geniş bir bağlama, hayvanlar dünyasına, koyar. Brezilya ormanlarının bir kilometrekaresinde bile dünyadaki primatlardan (ilk olarak 40 milyon yıl önce ortaya çıkmış ve insanları da içine alan maymun vb gibi memeliler- çeviren notu) daha çok böcek türü olduğunu düşünmek yeterince gurur kırıcıdır. İngiliz genetikçi Haldane'a Tanrı'nın doğası sorulduğunda, o Tanrının 'böceklere karşı aşırı bir düşkünlük' gösteren bir durum sergilediğini söylemiştir. İnsan türü dev ve sürekli evrim geçiren hayvan krallığının sadece küçük bir parçasıdır. Biz 3 ila 10 milyon arası olduğu hesaplanan türlerden sadece biriyiz (Akt, Suchman, 2006).

Bu bölümde etolojinin insan gelişimi üzerindeki etkilerine bakacağız. Etholojik araştırmalarının çoğunlukla insan olmayan diğer türler üzerine yapıldığını da burada eklemeliyiz. Etholoji, bağımsız ve ayrı bir disiplin olarak 1930larda Avrupalı böcekbilimciler Konrad Lorenz ve Niko Tinbergen tarafından başladı. Birlikte çalışarak, gelecek kısımda anlatılacak olan önemli kavramlar geliştirdiler. Tinbergen bu yeni yaklaşımı 'ölü hayvanlara karşı genç böcekbilimcilerin başlattığı isyan olarak tarif ediyor. Ethologlar hayvanları, öğrenme teorisi geleneğinde olduğu gibi uyarıcılar tarafından dürtülen edilgen organizmalar olarak değil; belli bir ekolojik mekanda aktif yaşayan organizmalar olarak gördüler. Onların ördek yavruları, kelebek ve dikenli balık türleri üzerinde yaptıkları çalışmalar bazen mistik

olarak addedilen içgüdü terimine bilimsel anlam kattı. Lorenz'in yaptığı gözlemlerin çoğu evi ve çevresinde özgürce gezinen vahşi hayvanlar üzerinedir. Lorenz ve Tinbergen 1973 yılında, diğer bir etholog olan Karl von Frisch ile, Tıp veya Psikoloji dalında Nobel ödülünü paylaştılar. Psikologlar için 1950lerde başlayan ve günümüzde de devam etmekte olan çalışması özellikle önemlidir, çünkü Eibl-Eibesfeldt psikoloji ve etholoji arasında resmi bir ilişki kuran ilk psikologlardandır. Psikolojiyle olan bu bağlantı insan davranışının etholojik açıklamalarına olan ilgiye güç vermiştir (Akt, Durkin,1996).

Etholoji Avrupa'daki davranış araştırmalarını etkilemeye devam etmiştir ve yakın zamanlardan itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde de etki göstermiştir. Etholojik bakış, nörobiyolojik-psikolojik çalışmaları da dahil olmak üzere, hem gözlemsel, hem de laboratuvar çalışmalara kılavuzluk etmektedir. Son yıllarda etoloji, Kuzey Amerika'da yeni bir sentez oluşturmak için, değişik hayvanlar üzerinde yapılan laboratuvar çalışmalarına vurgu yapan karşılaştırmalı psikolojiyle bir araya gelmiştir. Bebek farelerin kokusundan yuvalarını nasıl buldukları, maymunların yaşıt arkadaşlarıyla nasıl iletişim kurdukları ve memeli annelerin doğumdan hemen sonra nasıl bebeklerine baktıkları gibi konularda yapılan çalışmalar hem deneysel hem de gözlemsel yöntemleri birleştirmiştir. Bu çalışma Avrupa'da yapılan önce 'klasik' etholojik çalışmalardan daha deneye dayalı ve daha az kuramsal ve açıktır. Çalışmaların odak noktası davranışın evrimsel kökenleri değil, davranışın, koku ya da sıcaklık gibi, o anki nedenleridir. Bununla birlikte gözlem önemli bir rol oynamaktadır., bilimsel olarak daha da saygınlık kazanmaktadır. Bugün davranış bilimine dair birbirleriyle yakından ilgili, hatta birbirleriyle örtüşen biyolojik pek çok yaklaşım var: psikobiyoloji, fizyolojik psikoloji, davranışsal evrim, karşılaştırmalı psikoloji, davranışsal nörobilim, davranışsal çevrebilim, sosyobiyoloji ve tabii ki etholoji. 'Gelişimsel' kelimesi bu saydığımız tüm isimlerin başına konabilir. Bu değişik yaklaşımlar arasında, iki bakış açısı arasında bir gerilim vardır. Bazı yaklaşımlar azaltıcı/küçültücü (reductionist) bir tarz edinmişlerdir ve hücreleri, sinirsel dürtüleri ve hormonları inceler. Diğerleri ise organizmanın bütün olarak davranışlarını inceler ve organizmayı kendi ekolojik durumu içinde ele almayı tercih eder. Ethologlar ve karşılaştırmalı psikologlar bu ikinci bakış açısını tercih ederler (Akt, Kagan. J,1998).

Sosyobioloji etholoji ile neredeyse eşanlamlı hale gelmiştir. Sosyobioloji temsilcileri tarafından ‘tüm sosyal davranışların biyolojik temeli üzerine çalışma’ olarak tanımlanmıştır. Etholoji ile pek çok anlamda örtüşse de, sosyobioloji bireyden çok türler ile gelenekler, ayinle ilgili, okullar ve yasal sistem gibi sosyal yapılar üzerinde yoğunlaşır. Sosyobioloji bireylerin davranışlarının, sadece kendi hayatta kalmalarına değil, yakınlarının (akrabalarının) da hayatta kalmalarına nasıl etki ettiği üzerinde düşünür. Bu alan etholoji, ekoloji (çevrebilim), genetik ve nüfus biyolojisi alanlarının karışımıdır. Sosyobiologların üreme şekilleri, fedakârlık, ebeveynlik ve sosyal hiyerarşiler gibi konular üzerinde yaptıkları çalışmalar gelişimsel araştırmaları da etkilemeye başlamıştır (Akt, Wilkinson, R. B, 2004).

Gelişimsel psikoloji etholojiyi kabullenmiştir, çünkü gelişimcilerin çocukları gözlemlemeye ve gelişimin biyolojik temeli üzerinde düşünmeye dayalı bir gelenekleri vardır. Psikolojinin davranışçı yıllarına rağmen pek çok gelişimci çocuklar üzerinde gözlem yapmaya devam etmişlerdir. Etholojiyi gelişimsel psikologların dikkatine sunan en önemli figür psikolog John Bowlby idi. Onun 1950lerde İngiltere’de Freudyen olan bebek-bakıcı sosyal bağlanmadan etholojik olana geçiş yapması, sonradan Avrupa ve Kuzey Amerika’da bu alanda yapılan çalışmalar için temel oluşturdu. Son zamanlarda etholojik çalışmalar yapan psikologlar bebek davranışı incelemesinde yeni alanlara doğru genişlediler; belirli bir objelere, yüzler gibi, bakarken yüzün aldığı ifadeler ve önyargı ibareleri gibi. Daha büyük çocuklarla yapılan çalışmalar daha çok yaşıtlarıyla olan iletişime odaklanır. Etholojinin kurucularından biri olan Lorenz (1930) otistik çocuklarla çalışması ve onların davranışını, başka insanların onlara bakması durumunda verdikleri aşırı korku tepkisi olarak yorumlaması oldukça ilgi çekicidir (Akt, Kagan. J.1998)

Son zamanlarda, gelişimsel psikologlar daha genel olarak biyolojik etkilerle ilgilenmektedir. Son zamanlarda Kuzey Amerikalı ethologlar tarafından hayvanlar üzerinde yapılan araştırmaların çoğu gelişimseldir. Bu hayvanlarda anne ve yeni doğmuş yavru davranışı konusunda yapılan araştırmalar, insan üzerinde yapılan gelişimsel araştırmaları da etkilemeye başlamıştır. İnsan ve hayvan gelişimsel araştırmalarının önemi şöyle açıklanmıştır: ‘Gelişimsel bakış, evrimsel ve ekolojik parametrelerin bireyde ve grupta nasıl başarıldıklarını anlamakta temeldir. Moleküler biyoloji ve doğal seçilim arasındaki boşluk sinir sistemi, davranış ve psikolojinin

gelişimler analizi ile doldurulacaktır' Davranış gelişimini inceleme 'karşılaştırmalı psikolojinin belkemiğidir. Davranış gelişimini incelemede meydana gelen eksiklikler, kaçınılmaz olarak davranışsal evrim ve psiko genetikten birey ve grup davranış araştırmalarına kadar pek çok araştırma dalını etkilemiştir' (Akt, Ding, S& Littleton, K. 2005)

1.2. Kurama Genel Oryantasyon(Yönelim)

Etholoji dört temel kavram ile tanımlanmaktadır: 1- türe-özü irsi davranış, 2- evrimsel bir bakış açısı, 3- öğrenme yatkınlığı ve 4- etholojik yöntem bilim. Burada tanımlanan kuramsal görüşler Avrupalı ethologların, özellikle Lorenz, Tinbergen ve Eibl-Eibesfeldt'in, katkıları sonucu oluşmuş 'klasik' etholojiye dayanmaktadır. Bu katkılar, insan gelişimine etholojik açıklamaların katkısını, sosyobiyojoloji ya da psikobiyojoloji gibi son zamanlardaki konuyla bağlantılı yaklaşımlardan daha fazla etkilemiştir. Buna karşın, bu son bahsedilen yaklaşımların insan üzerinde yapılan gelişimsel araştırmalar üzerinde daha etkili hale gelmesi olasıdır. (Akt, Ainsworth M.S. 1997)

1.3. Türe Özü İrsi Davranış

İrsi davranışlar da vücudun organları gibi görülür: ikisi de türün tüm bireylerinde aynıdır, kalıtımsaldır ve kendilerini uyarlayabilirler. Tıpkı fiziksel yapılar olduğu gibi bazı davranışlar da genlerin kontrolü altındadır. Her zaman belirli bir çevrede ifade edildikleri için hiçbir fiziksel yapı ya da davranış tamamen irsi olmamakla birlikte, etholoji, davranışa olan biyolojik katkılara vurgu yapar.(Akt, Ainsworth M. S. 1997).

Ethologlar genellikle eğer bu dört özelliği bulundursa bir davranışın irsi olduğunu kabul ederler.(Akt, Ainsworth M. S. 1997).

1- Eğer şekil itibariyle (yani değişmeyen düzende eylemler içeriyorsa) türün tüm bireyleri için bir basmakalıp (tip) haline gelmişse.

2- Onun öğrenilmesine izin verecek, onunla alakalı önceden bir deneyim olmadan ortaya çıkmışsa.

3- Tür için evrensel (yani türün tüm üyelerinde bulunuyorsa).

4- Ortaya çıktıktan sonra öğrenme ya da tecrübe sonucunda, göreceli olarak, değişmez ise.

Örneğin, bazı şarkı söyleyen kuş türlerinde, cinsel olgunluğa ulaştıklarında türün (türün başka bir üyesinden o şarkının söylendiğini daha önce hiç duymamış olsalar bile) tüm üyeleri aynı şarkıyı söylerler; Bu örnek gösteriyor ki, bazı irsi davranışlar doğuştan hemen sonra değil, fiziksel olgunluk sonucunda ortaya çıkar. İrsi davranışların zıddı olarak öğrenilmiş davranışlar, mesela şempanzelerin sopaları 'alet' olarak kullanmaları, bireyden bireye farklılık gösterir, kendisiyle alakalı geçmiş deneyime gereksinim duyar, türün üyeleri arasında oluş sıklıkları farklılık gösterir ve sonradan edinilen tecrübeler sonucunda değişir.

İrsi davranışlar türe özgü olarak nitelenirler, yani türün tüm bireylerinde ya da tüm erkek ya da tüm gençleri gibi alt gruplarında görülürler. Eğer aynı davranışı başka türler de gösteriyorsa bundan iki çıkarım yapılabilir. Birincisi, bu iki tür evrimleri sırasında ayrı yollara bölünmüş olmalarına rağmen akrabadırlar. Yani ortak ataları vardır. Diğer olası çıkarım ise, bu davranış bu iki türde birbirlerinden bağımsız olarak evrimleşmiştir, belki birbirine yakın fiziksel çevreleri ve ihtiyaçları olduğu için. Mesela, pek çok türde küçükler annelerinin kürküne asılı kalırlar. Bu annenin yırtıcılardan kaçmak için ya da yiyecek bulmak için hareket ederken onunla birlikte hayatta kalmak için hareket etmek zorunda olan bebeğin ihtiyacı olan bir davranıştır. Farklı türlerin benzer davranışları hakkında sonuçlar çıkarırken dikkatli olmak gerekir, çünkü sadece birbirlerinden bağımsız olarak ortaya çıkmakla kalmaz, aynı zamanda bu davranışlar farklı türlerde farklı anlam ve işleve sahip olabilirler. Örnek olarak kedi ve köpeklerin kuyruk sallamaları verilebilir.

İrsi davranışların iki türü olan reflekslerin ve sabit eylem modellerinin insanlar için özellikle önemi/ilgisi vardır. Refleksler, uyarıcıya karşı verilen basit tepkiler, psikologlara zaten tanındıktırlar. Bebeklerden verilebilecek örnekler; elinin içine bir parmak konduğunda bebeğin elini hemen kapatması, ayağı okşandığında ayak parmaklarının açılması ya da yanağına meme değdiğini hissettiğinde hemen o yöne dönmesi. Saçı uzun olan her ebeveyn de ethologların ilginç bir gözlemine katılacaklardır: bebekler özellikle beslenme sırasında saç tutmaya eğilimlidirler. Ethologlar bu refleksin aslen annenin kürküne asılıp kalma durumu olduğunu öne

sürerler. Bu reflekslerin çoğu son derece güçlüdür. Prematüre bir bebek bir giysi parçasına tutunarak kendi ağırlığını taşıyabilir. Bu kabiliyet sonradan kaybedilir. Yeni doğmuş bebeklerde ya da küçük çocuklarda görülen daha karmaşık refleksler ise vücut ağırlığı desteklendiği takdirde koordineli yüzme, emekleme ve yürüme hareketleridir.

Klasik ethologlar (Lorenz ve Tinbergen) sabit eylem modelleri üzerinde durmuşlardır. Sabit eylem modeli türün hayatta kalımına yardımcı olan karmaşık irsi davranıştır. Merkezi sinir sistemindeki belirli kalıtsal mekanizmalardan kaynaklanan, ‘Genetiksel olarak programlanmış eş güdümlü sinirsel hareketler silsilesidir’ Örnekler; sincapların fındıkları gömmeleri, kuşların kur yapma ‘dansları’, örümceklerin ağ örmeleri ve dikenli balıkların kendi bölgelerini korumak için savaşmalarıdır. Sabit eylem modelleri çok detaylı hale gelebilir, erkek cennetkuşunun bir eş çekebilmek için saatlerce çiçekler, kabuklar ve renkli böceklerle bezeyerek bir yuva hazırlaması gibi. Bir köşeye bir dal parçası, bir köşeye başka bir çiçek koyarken bir yandan da ara ara durup kendi çalışmasının keyfine vardığı görülür. Bu sabit eylem modelinin uyarlanma değeri, bunların genellikle türü zarardan koruma ile son bulmasıdır. (Akt, Loewenton, E. 2005)

Sabit eylem modeli, bir uyarıcı işareti, yani varlığı otomatik olarak bir sabit eylem modelinin ortaya çıkmasını sağlayan belirli bir uyarıcı ile meydana gelir. Lorenz (1966) bu süreci bir anahtarın kilit açmasına benzetir. Bir örnek verecek olursak, diğer bir dikenli balığın alanın giren erkek dikenli balığın karın bölgesinin kırmızı olmasının kavgacı davranışa yol açmasıdır. Dikenli balığa benzerliği az olan, ama bedeninin alt kısmı kırmızı olan bir yem bu sabit eylemi açığa çıkarırken, şekli birebir örtüşen ama kırmızı bölgesi olmayan bir yem genellikle bu davranışa neden olmaz. Bu yüzden, uyarıcı işaret belirlidir ve bazen özel bir durumda ya da bölgede olması gereklidir. Tinbergen bu özel uyarıcı işareti sokağa bakan cam kenarındaki akvaryumdaki dikenli balıkların günün belli bir zamanında sinirli olmalarıyla açığa çıkarmıştır. Bu sinirin ortaya çıkmasındaki sebebin ise günün o vaktinde sokaktan geçen kırmızı posta kamyonu olduğunu saptamıştır, yani doğal uyarıcı işarete benzer bir uyarıcı. Bu uyarı işaretinin özelliğini gösteren diğer bir örnek ise, bir tavuk, görebildiği ancak duyamadığı endişeli, sağa sola çarpan civcivi kurtarmazken,

yardımlı çığlığını duyduğu civcivi göremese bile hemen kurtarmasıdır (Akt, Rohner, P.R. 2008).

Uyarıcı işareti normal uyarıcı işaretinin yeterince abartılmış hali ise, sabit eylem modelinin ortaya çıkmasına neden olur. Balıkçılar büyük balıkları yakalamak için onların doğal yemlerinin (uyarıcı işareti) abartılı boyu olan yemleri kullanırlar.

Bir uyarıcı işaretin sabit eylem modelini kolayca açığa çıkarması ikinci bir yardımcı etkene bağlıdır: eyleme zđu enerji. Lorenz'e göre, her çeşit dürtünün enerjisi yavaş yavaş merkezi sinir sisteminde ortaya çıkar. Bu enerji harekete geçmeye veya belirli bir 'ruh haline' hazır olma durumu yaratır. Bu enerjiyi boşaltma ihtiyacı, sabit eylem modeli oluşup da enerji açığa çıkınca karşılanmış olur. Davranışın ortaya çıkmasının üzerinden ne kadar uzun bir zaman geçerse, o kadar büyük enerji birikir ve uyarıcı işaretin de bu davranışa sebep olma olasılığı artar. Eğer baskı çok artarsa, davranış uyarıcı işaret olmadan da ortaya çıkabilir. Bu kafeste tutulan hayvanlarda görülen bir durumdur; elle beslenmiş bir sığırcığın daha önce hiç avlanmamış olmasına rağmen görünmez böceklere saldırması, onları öldürüp yer gibi yapması gibi, başka bir örnek, dişi fareler doğumdan hemen sonra yavrularını koruma altına almaya o kadar hazır bir durumdadır ki, eğer yavruları yanında yoksa ya kendi kuyruğunu ya da arka bacaklarından birini defalarca tutup yuvasına götürür. İnsanlardan bir örnek ise, meme ucu çok büyük olduğu için beslenme sırasında yeterince ememeyen bebekler ağlarlar ve ağızları boş olsa bile emme hareketi yaparlar (Akt, Loewenton, E. 2005).

Dürtüler aynı anda ortaya çıkarsa ortaya karmaşık/birbirine zıt davranışlar açığa çıkar. Mesela, erkek dikenli balığın zikzak hareketli kur dansı aslında birbirine zıt iki dürtünün sonucudur. 'Zik', dişiye yaklaşma hareketi, balığın saldırgan dürtüsünden çıkarken, 'zag', dişiden uzaklaşma hareketi, onu çiftleşmek için yuvaya yönlendirme isteğidir. Lorenz'e göre bu davranış irsi kur yapma davranışı olarak tür için bir ritüel haline gelmiştir.

Bu biyolojik esaslı enerjinin yapımı ve ortaya ıkışı Freud'un dürtü kavramına benzer. Ayrıca, iki teoride de bu enerji kastedilen obje yerine başka bir objeye de yönlendirilebilir, yer değiştirilmış saldırganlık gibi. Freud cinsel ve saldırgan dürtülerle ilgilenirken, Lorenz (1966) 'dürtü büyük' dürtüden bahseder:

açlık, üreme, saldırganlık ve kaçma. Bu dürtüler bazı belli sabit eylem modelleri yoluyla ifade edilirler, emme, yuva yapma, saldırma ya da kaçma gibi. Son zamanlarda, ethologların pek çoğu dürtü fikrini tamamen bırakmışlardır. Bu kavramın yararlı olmadığını, çünkü kolayca test edilemediğini, akıl karıştırıcı olduğunu ve davranışın basitçe açıklanmasına sebep olduğunu öne sürerler (Akt, Suchman, N. E. 2006).

Sabit eylem modeli farklı yollarla da değiştirilmiştir. Mesela, sabit eylem modellerinin ilk düşünüleninden çok daha değişken oldukları araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Bunlara şimdilerde ‘şekil eylem modelleri’ de denilmektedir. Ayrıca, davranışın ortaya çıkmasının gerekli bir parçası olan uyarıcı işaretin belirli olması, merkezi sinir sistemindeki doğuştan gelen mekanizmalara değil duyuumsal sistemin doğasına işaret eder. Son olarak da, yer değiştirmiş eylemlerin alternatif açıklamaları olabilir, engelleyicilerin alışıldık davranıştan uzaklaştırılması gibi (Akt, Morgan C. T.1991).

Doğuştan gelen refleksler ve sabit eylem modellerinin gelişimsel önemi vardır. Bu davranışlar bebeklerin, ya kendi başlarına yemek arama ve yırtıcılarda kaçmalarına olanak sağlayarak ya da ağlama, tutunma, gülme veya emme gibi davranışlara bir bakıcıya bağlayarak hayatta kalmalarını sağlar. Mesela, yavru bir greylag ördeği özellikle yalnız kaldığında ‘vi-vi’ sesi çıkarır ve bu ses annenin onu rahatlatıcı tepki vermesine neden olur. Ayrıca, fiziksel olgunlaşma ile birlikte yuva yapma gibi onun çevresine adaptasyonunu geliştiren yeni davranışlar ortaya çıkar. Organizmanın ihtiyaçları ve sahip olduğu doğuştan gelen davranışları arasındaki uyum kaza eseri değil; kendi türünün uzun evrim tarihinin bir sonucudur.

Dürtüler tarafından yönlendirilen doğuştan gelen davranışlara yaptıkları vurgu, ethologların öğrenmenin önemsiz olduğunu düşündükleri anlamına gelmez. Onlar çevre tarafından nasıl değiştirildiğini araştırmadan önce, doğuştan gelen davranışların tarif edilip anlaşılması gerektiğini öne sürerler. Pek çok davranış doğuştan gelenle ve sonradan öğrenilenin karışımı olarak görülür. Bir kuzgun nasıl yuva yapacağını doğuştan bilir, ama dalların bu iş için kırık cam ya da buz parçalarından daha faydalı olduğunu deneme yanılma yoluyla öğrenir. Doğuştan gelen yetenekler kolayca yeni durumlara uyarlanabilir, mesela bıyıklı baştankara kuşunun doğuştan gelen kemirme davranışını süt şişesini açmak için kullanması gibi.

Doğuştan gelen ve sonradan öğrenilen davranışların kaynaşmasının hayatta kalma için önemi açıktır (Akt, Sümer N. &Güngör, D. 1999b). Önceden öğrenilmiş bir davranışın bile hayatta kalmaya katkısı vardır. Lorenz'in öğrenilmiş bir eylem olan 'el sıkışma'nın nasıl bir yatıştırma hareketi haline geldiğini anlatması buna bir örnektir:

Pek çok örnekte bir hayvanın belirli uyarıcıya tepkileri doğuştan ya da kalıtsaldır. Diğer pek çok örnekte ise, buna rağmen, sosyal içgüdüleri ortaya çıkaran uyarıcıların önemli bölümleri hayatın erken kısmındaki hassas dönemde elde edilir. Mesela, yavru kuşların ve memelilerin çoğu türünde yavrular ilk takip etme tepkilerini annelerine karşı gösterirler çünkü bebekliklerinde ilk gördükleri ve takip ettikleri obje anneleridir. Graylag kaz yavruları anneleri yerine Lorenz tarafında büyütüldüklerinde yavrular Lorenz'i 'anneleri' sanmışlardır. Yetişkin kazları umursamadan, nereye giderse gitsin Lorenz'i tek sıra halinde enerjik bir şekilde takip etmişlerdir. Lorenz'e göre, kaz yavruları onu kopya etmiştir; yani erken bir dönemde bağlanma objesi olarak onun 'kopyasını' çıkarmışlardır. Kopyalamayı ilk gözlemleyen Lorenz olmamakla birlikte bu durumun kritik dönemde gerçekleştiğini ilk belirten O olmuştur. Bu da demektir ki, genç hayvan ancak hayatının erken bölümündeki belirli bir dönemde bir objeyle karşılaşır ve onu takip ederse o objeyle bağlanma kurabilir. Eğer bu dönemden önce ya da sonra karşılaşırsa bağlanma gerçekleşmez. Ve bu kritik dönem bir kere geçildi mi hayvanın başka bir objeye bağlanması imkânsız hale gelebilir (Akt, Werner, J.S. & Siqueland, E. R. 1978).

Lorenz türlerin kopyaladıkları objelerin çeşidine göre farklılık gösterdiklerini buldu. Graylag kaz yavrularının neredeyse hareket eden her şeyi kopyaladıkları görüldü (bazıları tekneleri bile kopyaladı). Yaban ördeği yavruları ise, zıt şekilde, çok daha titizlerdi. Lorenz onların sadece kendisi belirli bir yüksekliğin altına eğilmesi ve hareket ederken vakvıklama sesi çıkarması koşuluyla onu kopyaladıklarını gördü. O zaman, yaban ördeklerinin uygun ebeveyn için doğuştan gelen ve belirli kısımlar içeren bir şeması olması gerektiğini düşündü. Bunun için ebeveyn hareket etmeli, belirli boyda olmalı ve belirli bir ses çıkarmalıydı. Kopyalama sadece görsel şeklin geri kalanını tamamlamaktaydı (Akt, Werner, J.S. & Siqueland, E. R. 1978).

Kopyalama yavrunun sadece takip etme tepkisini değil ileriki sosyal davranışını da belirler. Özellikle, erken kopyalama, Lorenz'in kişisel deneyimden öğrendiği gibi, cinsel tercihleri etkileyebilir. Lorenz'in komşularından biri öksüz kalmış bir cüce kargayı büyütmişti ve bu cüce karga insanları kopya ediyordu. Bu kuş cinsel olgunluğa eriştiğinde ise Lorenz'a kur yapmıştır. Tipik cüce karga tarzıyla, yani Lorenz'in ağzına ezilmiş kurtçuklar koyarak, onu baştan çıkarmaya çalışmıştır. Lorenz ağzını kapattığında kuş kurtçukları onun kulağına koymuştur. Böylelikle, bu kuş erken yaşamında sadece insanlarla karşılaştığından ileriki cinsel ihtiyaçları için de onları odak noktası olarak seçmiştir. Cinsel kopyalama dönemi ebeveyn kopyalama döneminden farklı olabilir, ancak o da çok erken olmaktadır (Akt, Werner, J.S. & Siqueland, E. R. 1978).

Kopyalama-benzeri süreçler bölgesel haritalar, yiyecek tercihleri ya da şarkılar öğrenme gibi başka öğrenme çeşitlerini de yönetebilir. Mesela, beyaz taçlı serçenin şarkısı her zaman belirli temel bir yapıya sahiptir, ama bazı detaylar bir coğrafi bölgeden diğerine değişiklik gösterebilir. Bu detaylar kuşların erken kritik dönemde duydukları şarkıya göre belirlenir (Akt, Werner, J.S. & Siqueland, E. R. 1978).

Buna rağmen, kopyalama üzerine yapılan araştırmaların çoğu sosyal bağlanmalarının oluşumuna odaklanmıştır; özellikle de erken takip tepkisine. Bu araştırmaların bazıları Lorenz'in (1930) ilk formülleri hakkında sorular sormaktadır. Mesela, Lorenz ilk olarak ebeveyn kopyalamasının bireyler-üstü olduğunu öne sürmüştür. Yani Lorenz yavrunun belirli bir türün ebeveynini kopyaladığına inanıyordu, belirli bir ebeveyn bireyi değil. Ancak, diğer ethologlar bazı türlerin ebeveyn bireyleri kopyaladığını gözlemledi Bateson, (1966) ve Lorenz de kendi duruşunu bundan sonra yeniledi. Şimdi, mesela, kaz yavrularının –hem de hayatlarının daha ilk iki gününde- önce belirli bir türe, sonra da belirli bir ebeveyn bireye odaklandıklarını düşünüyor. Özellikle laboratuarlarda yapılan başka bir araştırmalar, Lorenz'in kopyalama geri dönüşüzdür hipotezini kuşku altında bırakmıştır. Bazı kuşların kopyaladıklarından başka objeleri de takip etmeyi öğrenebildikleri yönünde bazı deliller bulunmuştur. Ama bu öğrenme hala ilk kopyalamadan çok daha yavaştır ve kuşların hala kopyaladıkları objeyi tercih ettikleri görülmüştür (Akt, Kagan J. 1989).

Kopyalama üzerine en iyi laboratuvar çalışmalarının bazılarını Eckhard Hess (1962–1973) Chicago Üniversitesi'nde yapmıştır. Öncelikle yaban ördekleri üzerinde çalışmalar yapan Hess, kritik dönem sınırları ile ilgili olaylar üzerinde özellikle durmuştur. Hess kopyalamanın, ördek yavrularının takip tepkisi verebilecek düzeyde çaba sarf edebilmeleriyle başladığını ve kopyalamanın gücünün sarf edilen çabanın bir fonksiyonu olduğunu bulmuştur. Eğer kritik dönemde tuzak yemini takip ederken eğik düzlem tırmanmış ya da çit üzerinden atlamışsa, o yeme karşı sonraki takip tepkileri de bunlara bağlı olarak çok daha güçlü olacaktır. Ancak bu bulgu Hess'in ilk düşüncesinden daha sınırlıdır çünkü bazı kuşlar bir ebeveyni hiç takip etmeden de kopyalayabilirler. Hess kritik dönemin korku tepkisinin başlamasıyla sona erdiğini öne sürmüştür, o zaman yavru yeni ya da yabancı olan her objeden sakınır ve onun yerine kopyalanan ebeveyni arar. Bu hipotez geniş şekilde kabul görmüştür (Akt, Kagan J. 1989).

Ethologlar ayrıca kopyalamanın uyarılma değerini de merak etmişlerdir. Kopyalama özellikle çok erken ve güçlü şekilde değişim gösteren bir bağlanma mekanizması olarak görülmektedir. Ve bu mekanizma grup halinde yaşayan, doğumdan kısa zaman sonra hareket eden ve güçlü yırtıcı baskısı altında olan kuşlarda ve memelilerde (geyik, koyun ve bizonlar da dâhil) bulunmaktadır. Bu türlerde takip tepkisinin çabucak oluşması tehlike altında yavrunun kaçmakta olan ebeveyninin takip etmesini garantiler (Akt, Reeby, P.N.& Ross S. E.& Jamieson 2008).

Yalnız kopyalamanın neden gerekli olduğu sorusu hala sorulabilir. Neden tüm kırılğan türlerin yavruları doğuştan ebeveyn takip şemaları kurmamıştır? Bir öneri yetişkinlerin dış görünüşlerinin sık sık zamanla değiştiği, böylece yavrunun ebeveynlerinin kim olduğunu keşfetme şansına sahip olabileceklerdir. Kopyalama erken ve hızlı bir süreç olmasına rağmen, bazı kopyalama şekilleri geniş çeşitli türlerde, şempanzeler gibi primatlar da dâhil olmak üzere, oluşabilir. Küçük şempanzeler üç ya da dört aylık olana kadar kimle birlikte olduklarını pek umursamazlar. Daha sonra annelerine (ya da bakıcı ebeveyne) karşı bir işaretli tercih geliştirirler ve diğer yetişkinlerden sakınmaya başlarlar. Bundan sonra genellikle annelerinin yakınında dururlar, zaman zaman ona dönerler ve anne ayrılacağına dair

bir işaret verdiğinde hemen ona koşar ve tutunurlar. Böylece, şempanzeler yaşamlarının erken dönemlerinde kesin olarak kendilerini belirli bir objeye bağlarlar. Burada daha sonra tartışacağımız gibi benzer bir süreç çocuklarda da görülebilir (Akt, Reeby, P.N.& Ross S. E.& Jamieson 2008).

Etholoji bize pek çok yeni ve ilginç kavramlar ve davranışa bakışta yeni yollar sağlamıştır. Aynı zamanda, pek çok psikologlardan ağır ateş altında bırakılmıştır, özellikle Amerikan psikologlar etolojiyi öğrenme ve deneyimi göz ardı ettiği için eleştirmişlerdir (mesela, Schnierla, 1960). Ancak bu tarz saldırılar genellikle yanlış yöne yönelmiş gibi görünmektedir. Ethologlar, genellikle sanılanın aksine, davranışın tamamen doğuştan geldiğini ve öğrenme ve tecrübenin önemi olmadığını iddia etmezler. Kopyalama da aslında bir tür öğrenmedir. Sosyal ortaya çıkarıcıların uyarıcı özelliklerinin deneyimle doldurulduğu bir süreçtir. Ama kopyalama, Locke, Pavlov ya da Skinner'in bahsettiği tarzda bir öğrenme değildir. O sadece olgunlaşma sürecinde belirlenen kritik dönemde meydana gelen şaşırtıcı derecede kalıcı bir öğrenmedir. Ama yine de hala bir çeşit öğrenmedir.

Bazı psikologlar içgüdü kavramına karşı çıkmak için, anahtar deneyimlerden yoksun bırakılan hayvanların sağlıklı bir şekilde içgüdü geliştirememelerini gösterirler. Mesela, Riess çubuklarda tecrübe etme şansında mahrum bırakılan farelerin yuva kurma içgüdüleri gösteremediklerini belirtmiştir. Ancak bu tarz deneyler ethologların üzerinde durdukları noktayı kaçırmaktadırlar. Ethologlar, içgüdülerin belirli çevreler içinde uyum sağladıkları için değiştiklerini ve yine içgüdülerin düzgün şekilde gelişebilmek için doğru çevreye ihtiyaç duyduklarını fark etmişlerdir. Çevre önemlidir. Ethologların iddia ettikleri içgüdüsel davranışların geniş bir doğuştan gelen bileşeni olduğu ve içgüdüünün, önceden uyarılmaya hazır olduğu çevre içinde olduğunda, doğru durum ve öğrenme ile ortaya çıkacağıdır (Akt, Hazan C. & Shaver, P. R. 1994).

1.4. BOWLBY ve KURAMI

1.4.1. Bağlanma Kuramına Genel Bakış

Daha öncede ifade edildiği gibi Bowlby ethologların iz bırakma davranışını psikoloji literatürüne taşımıştır. O, insan davranışını ancak onun uyum sağladığı çevreyi, yani içinde değişim geçirdiği çevreyi, düşünerek anlayabileceğimizi söyler. İnsanlık tarihinin çoğu boyunca, insanlar muhtemelen küçük gruplar halinde yemek arayarak ve daha büyük yırtıcılar tarafından saldırı riski altında hareket etmişlerdir. Tehdit altında diğer primat grupları gibi onlar da yırtıcıları uzaklaştırmak ve hasta küçükleri korumak için birlikte hareket etmişlerdir. Bu korumayı sağlamak için çocukların kendilerini ebeveynlere yakın tutacak mekanizmalara ihtiyaçları vardı. Yani, bağlanma davranışları – bakıcılara yakınlığı sağlayan işaret ve jestler- ortaya çıkarmış olmalıydı (Akt, Sümer, N. & Güngör, D. 1999b).

Açık işaretlerden biri bebeklerin ağlamasıdır. Ağlama bir endişe çağrısıdır; bebek acı duyduğunda ya da korktuğunda ağlar ve ebeveyn de ne olduğunu görmek için hemen onun yanına koşar. Diğer bir bağlanma davranışı bebeğin gülümsemesidir; bebek ebeveyninin gözlerine bakıp gülümsediğinde ebeveyn bebeğe sevgi duyar ve yanına bulunmaktan zevk alır. Diğer bağlanma davranışları anlamsız sesler çıkarma, tutma, emme gibi davranışlardır.

Bowlby çocuğun bağlanmasının şu çizgilerde geliştiğini öne sürer: ilk olarak bebeklerin sosyal tepkileri ayırım yapmaz. Mesela, her yüze karşı gülebilir, ayrılan her insanın arkasından ağlayabilirler. Ancak üç ve altı aylar arasında bebekler tepkilerini daha yakın ve az sayıda insana yöneltirler ve bir insan için kesin bir tercih geliştirirler. Sonra da yabancılardan tedirgin olmaya başlarlar. Bu özel bağlanmanın oluşumu diğer türlerdeki kopyalama sürecine paraleldir.

Bundan sonra, bebekler çok daha hareketli olurlar, emeklerler ve bağlanma kişisiyle yakında kalabilme konusunda çok daha aktif bir rol oynarlar. Ebeveynin

nerede olduğunu izlerler ve ebeveynin aniden ayrılabilceğine dair her işaret onların tarafında takip durumu ortaya çıkarır.

Bowlby tartışmaları boyunca bağlanma davranışlarından (ağlama, gülümseme ve takip etme gibi) 'içgüdüsel' olarak bahseder. Ancak bu içgüdü terimini çok daha gevşek bir anlamıyla kullanır. Yani, bu davranışların temelde doğuştan geldiğini, türün her üyesinde tipik bir şekli olduğunu ve tür için uyarılma değeri olduğunu söyler. Bowlby her davranış şeklinin belirli bir dış uyarıcı tarafından nasıl ortaya çıkarıldığını göstermeye çalışmaz, ancak ortaya çıkaran uyarıcılardan gerektiği takdirde bahseder (Akt, Sümer, N. & Güngör, D. 1999b).

Şimdi de bağlanmanın evrelerine daha yakından bakılacak olursa:

1.4.2. Bağlanma Evreleri

Evre 1 (doğumdan 3 aya kadar): İnsanlara Ayrımsız Tepki Verme. Hayatın ilk aylarında bebekler insanlara çok çeşitli tepkiler gösterirler ama bu tepkileri seçim yapmadan gerçekleşir; çoğu insana benzer şekilde tepki verirler.

Doğumdan hemen sonra bebekler insan sesleri dinlemeyi ve insan yüzlerine bakmayı severler. Yakın zamanda yapılan bir çalışma, 10 dakika önce doğmuş bebeklerin insan yüzünü diğer uyarıcılara tercih ettiklerini, boş sayfa ya da bozulmuş yüz yerine düzgün yüz modelini takip etmek için kafalarını hareket ettirdiklerini göstermiştir. Bowlby gibi ethologlara göre bu tercih, görsel şekle karşı genetik bir eğilim olduğunu göstermekte ve bu görsel şekil de kısa süre içinde en güçlü bağlanma davranışlarından biri olan sosyal gülümsemeyi ortaya çıkarmaktadır. Bebekler ilk üç hafta kadar genellikle uykuya dalmak üzereyken gözleri kapalı gülümserler. Bu gülümsemeler henüz sosyal değildir; yani insanlara yöneltilmemişlerdir. Üç hafta sonuna doğru bebekler insan sesine gülmeye başlarlar. Bunlar sosyal gülümsemelerdir ama hala hızlıca gelip geçerler. Beş haftalıktan itibaren en güçlü sosyal gülümseme başlar. Bebekler bir insan yüzü gördüklerinde tam ve mutlu bir şekilde gülerler ve bu gülümsemelerle birlikte göz teması da kurarlar. Bu görsel gülücüklerin başlangıç zamanı belirlenebilir. Bu gülücüklerden yaklaşık bir hafta kadar önce bebek sanki onları inceliyormuş gibi yüzlerine dikkatlice

bakmaya başlar. Sonra da açık gülücükler atmaya başlar. Bu genellikle ebeveynin hayatında önemli bir andır çünkü şimdi bebek sevgisinin ‘kanıtını’ vermiştir. Bir bebeğin birinin gözlerinin içine derin derin bakıp gülmesi o kişinin içten gelen büyük bir sevgi duymasına yol açar. (Ebeveyn olmasanız bile bir bebek size gülümsediğinde benzer bir duygu hissedebilirsiniz. Siz de ona gülümser ve aranızda özel bir bağ oluştuğunu hissedersiniz (Akt, Sümer M. 2006).

Aslında üç aya kadar bebeğin gülümsemesi kişisel bir tercih göstermez. Bebekler her yüze gülümser, hatta bir karton üzerine çizilmiş olana bile. Temel şart gösterilen yüzün tam ve önden gösterilmesidir. Yandan görünüm daha az etkilidir. Ayrıca bir ses veya okşama bu dönemde bir gülücük için daha zayıf sebeptir. O zaman bebeğin sosyal gülücüğünün belirli bir görsel uyarıcıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Bowlby’nin görüşüne göre gülümseme bağlanmayı destekler çünkü bakıcının yakınlığını sağlamaktadır. Bebek gülümsediğinde bakıcı bebekler birlikte olmaktan zevk alır; bakıcı ‘bebeğe gülümser, onunla konuşur, okşar ve belki de kucağına alır’. Gülümsemenin kendisi, bebeğin sağlık ve hayatta kalma şanslarını arttıran sevgi dolu bakım iletişim davranışını ortaya çıkarandır. Bebekler yüzlere karşı gülümsemeye başladıkları sıralarda ayrıca sesler çıkarmaya ve agulamaya başlarlar. Bu sesleri genellikle bir insan sesi duyduklarında, özellikle de bir yüz gördüklerinde çıkarırlar. Gülümsemede olduğu gibi bu sesler de öncelikle kişi seçmez; yani etrafta bulunan herhangi bir kişiye bu tepkileri verir. Bebeğin bu sesleri bakıcıyı mutlu eder ve onu bebekle konuşmaya sevk eder. ‘Sesler çıkarma, gülümseme gibi, anne bebek arasındaki sosyal iletişimi artırarak bebeğin anneye yakın kalmasını sağlar’ (Akt, Sümer M. 2006).

Ağlama da bakıcı ve bebek arasında yakınlık sağlar. Ağlama bir endişe çağrısı gibidir; bebeğin yardıma ihtiyacı olduğuna işaret eder. Bebekler acı duyduklarında, aç olduklarında, üşüdüklerinde ya da rahatsız bir durumda olduklarında ağlarlar. Hatta baktıkları insan görüş alanlarından çıktıklarında da ağlayabilirler; o kişi ilk haftalarda onlar için pek önem taşımasa da. Bebekler ayrıca onları sallayarak ya da ihtiyaçlarını yerine getirerek onları rahatlatacak her kişiye izin verirler. Yakınlık ayrıca bebeğin tutunmasıyla da sağlanır. Yeni doğan bir bebeğin iki tutunma tepkisi vardır. Biri tutunma refleksidir; avuç içine bir obje değen bebek otomatik olarak elini objenin üstüne kapatır. Diğer refleks ise Moro refleksidir ki bu

refleks bebekler yüksek ses yüzünden şaşırıldıklarında ya da destek kaybettiklerinde ortaya çıkar (mesela biri bebeğin başını alttan destekledikten sonra aniden bıraktığında). Bebeklerin tepkisi kollarını açmak ve tekrar göğüsleri üzerinde birleştirmektir. Bu hareket onların bir şeye sarılması gibidir. Bowlby'ye göre bu refleksler, daha önceleri, onları taşıyan ebeveynlerine tutunmalarını sağlıyorlardı. Mesela eğer anne bir yırtıcı görüp aniden koşmaya başlarsa, bebekler annelerine elleriyle yapışırlardı. Ve eğer bebek tutuşunu kaybederse yeniden anneye sarılırdı. Bebekler ayrıca dönüp arama ve emme reflekslerine sahiptirler. Yanaklarına dokunulduğunda otomatik olarak başlarını uyarının geldiği tarafa çevirirler, dudakları bir şeye dokunana kadar dönerek aramaya devam ederler ve dokunduğunda da emmeye başlarlar. Bu refleksler açıkça emzirmeyi desteklerler ama Bowlby aynı zamanda bunların bağlanma şekillerinden olduğunu da düşünür çünkü bebeği anne ile iletişime sokarlar (Akt, Sümer, N. &Güngör, D. 1999b).

Evre 2 (üç - altı ay arası): Tanıdık İnsanlar Üzerine Odaklanma. Üçüncü aydan itibaren bebeğin davranışları değişir. Öncelikle Moro, tutunma, dönüp arama gibi çoğu refleks ortadan kalkar. Ama Bowlby'ye göre çok daha önemli olarak bebeğin sosyal tepkileri çok daha seçici olmaya başlar. Üç altı ay arasında bebekler gülüşlerini sadece tanıdık yüzlere sınırlandırmaya başlarlar; yabancı bir yüz gördüklerinde ise sadece onlara bakarlar. Ayrıca çıkardıkları sesler konusunda da daha seçici olurlar; dört-beş aylıkken bebekler sadece tanıdıkları insanlara ses çıkarır, agular. Yine aynı zamanlarda bebeklerin ağlamaları tanıdık insanlar tarafından daha kolay yatıştırılır. Beş aylıkken bebekler vücudumuzun kısımlarına, özellikle de saçlarımıza, erişmeye ve tutunmaya başlarlar. Bu evrede, o zaman, bebekler tepkilerini tanıdık insanlarla sınırlarlar. Genellikle iki ya da üç insanı tercih ederler-biri hepsinden özeldir. Özellikle bu insan yakınlarındayken güler ya da ses çıkarırlar. Bu temel bağlanma kişileri genellikle anne olur, ama öyle olması şart değildir. Bu kişi baba ya da başka bir kişi de olabilir. Bebekler en güçlü bağlanma duygusunu, onların ihtiyaçlarına en yakın zamanda cevap veren ve onlarla en keyifli iletişim kuran insanlara verirler (Akt, Sümer N. & Güngör D. 1999b).

Evre 3 (altı ay üç yaş arası): Aktif Yakınlık-arama. Altı aylıkken bebekler bağlanma kişinin yakınlığı konusuna büyük ilgi duyarlar ve bu kişi yanlarından ayrıldığında genellikle ağlarlar. Daha önceleri bakmakta oldukları kişi kim olursa

olsun, o kişinin ayrılışına itiraz edebilen bebekleri şimdi öncelikle bu başlanma kişinin yokluğu rahatsız eder. Ancak bebekler ağlamaya ve çaresizce beklemeye mahkûmdurlar. Yedi aydan itibaren emeklemeye başlarlar ve böylece yanlarında ayrılmakta olan ebeveyni aktif olarak takip edebilirler. Bu aşamada bebeğin davranışları amaca göre düzeltilmiş bir sistem olarak pekişir. Yani bebek ebeveynin nerede olduğunu izler ve ebeveyn ayrılmaya başladığında hemen onu takip etmeye başlar, tekrar yakınlık sağlayana kadar hareketlerini ‘düzeltir’ ya da uyarlar. Ebeveyn tekrar yaklaştıklarında tipik olarak kollarını onlara doğru kaldırır ve kucağa alınmak istediklerini belirtirler. Kucaklandıklarında da tekrar sakinleşirler.

Bebekler ayrıca yeni bir yolla çağrı yapmaya başlarlar ve bu çağrının da amaca göre düzeltilme özelliği vardır. Bebekler çağrılarını ebeveynlerinin yer ve hareketlerine göre değiştirirler. Eğer ebeveyn uzaksa ya da ayrılıyorsa bu çağrılar yüksek sesli, ebeveyn yakınsa ya da yaklaşıyorsa çağrılar daha sakin olur (Akt, Sümer N. & Güngör D. 1999b).

Bu davranış sistemlerinde, bağlanma kişinin ayrılması yakınlık aramayı aktive eden bir uyarıcı olarak düşünülür. Bebekler bir ebeveynin aniden ayrılması durumunda ya da tanımadık bir çevrede bulduklarında, yavaşça ve sessizce geri çekilmek yerine tekrar bir araya gelmek için en önemli çabayı harcarlar. Diğer uyarıcılar çocuğu korkutan yüksek ses ya da ani karanlık gibi olaylar içerir.

Bebekler bağlandıkları kişiye yaklaştıkları gibi ondan uzaklaşabilirler de. Bu durum özellikle bakıcıyı keşif yaparken ayrılıp döndükleri üs olarak kullandıklarında geçerlidir. Bir anne ve iki yaşındaki çocuğu bir parka ya da oyun alanına girdiğinde çocuk kısa bir anlığına annesinin yakınında kalacak, ancak sonra keşif yapmak için ondan ayrılır. Ancak çocuk devamlı olarak geri bakar, annesiyle gülüş ya da bakış paylaşır, hatta zaman zaman tekrar keşfe çıkmadan önce yanına gelir. Böylece çocuk yakınlığın kalıcılığından emin olmak için kısa iletişim kurmuş olur. Eğer anne cevap vermez ya da ayrılmaya kalkarsa çocuk daha acil ve anneye yakınlığı sağlayan taktiklere başvurur.

Bowlby çocuğun gelişme döneminde iletişim kurma yeteneğinin üç yaşına kadar tamamlanmadığı konusunu vurgular. Bu yaşa kadar çocuklar ebeveynleriyle

birlikte yürürken onlara eşlik etmek için hareketlerini uydurmayı başaramazlar. Diğer türlerin yavruları gibi tam yerinde gelişmiş hedefe göre düzeltilmiş sistem kurulması vakit alır (Akt, Sümer N, & Güngör D, 1999b) .

Bu evrede bağlanma özellikle artarak yoğun ve kişiye özel olur. Bu bebeğin bağlanmasındaki yoğunluk, daha önce de belirtildiği gibi, ebeveynin ayrılışı sırasında bebeğin ağlaması ile görülür. Bu duruma ayrılık endişesi (anksiyete) adı verilir. Gözlemciler ayrıca kısa bir süreliğine ayrılıp geri dönmüş anneyi tekrar gördüklerinde çocukların onları selamlama yoğunluğunu da fark etmişlerdir. Anne döndüğünde bebek genellikle gülümser, kucağa alınmak için uzanır ve annesinin kucağındaiken ona sarılır ve sevinç sesleri çıkarır. Anne de bu yeniden bir araya gelme üzerine mutluluğunu gösterir.

Bebeğin bağlılığının özel olması durumu en çok yedi sekiz aylıkken, yabancılara korku göstermesiyle belli olur. Yabancı bir kişi görüldüğünde bebeğin tepkisi sakin çekinceden yüksek sesli ağlamaya kadar değişiklik gösterir. Güçlü tepkiler genellikle bebek kendisini hasta hissediyorken ya da yabancı bir ortamdayken ortaya çıkar. Korku anında bebek ebeveyne sıkı sıkı tutunur ve ebeveyn bebeği yabancıya vermeye çalışırsa bebek çok daha sıkı tutunur (Akt, Sümer N, & Güngör D, 1999b).

Evre 4 (üç yaştan çocukluğun sonuna kadar) Ortaklık Davranışı: İki-üç yaşından önce çocuklar sadece bakıcılarıyla belirli bir yakınlık sağlama konusuyla ilgilidirler; bakıcının plan ya da hedefleri ile henüz ilgili değildir. İki yaşındaki bir çocuk için anne ya da babanın ‘kısa süreliğine süt ödünç almak için yan komşuya gitmesi’ bilgisi anlamsızdır; çocuk sadece onunla birlikte gitmek ister. Buna karşın, üç yaşındaki çocuk bu planları biraz da olsa anlayabilir ve anne veya babanın olmadığı zamanki davranışını hayalinde canlandırabilir. Bunun sonucunda çocuk ebeveynin gitmesine izin vermeye daha yatkın olur. Bebek ilişkilerinde ebeveyn ile daha çok bir eş/ortak gibi davranır.

Bowlby bu dördüncü evre ile çok az şeyin bilindiğini itiraf eder ve Bowlby'nin çocuğun hayatının kalanındaki bağlanmalarıyla ilgili söyleyeceği az şey vardır. Ergenler ebeveyn hâkimiyetinden kurtulurlar, fakat ebeveyn yerine geçen

kişilerle başlılık kurarlar; yetişkinler kendilerini bağımsız hissederler ama kriz anlarında sevdiklerinden yakınlık ararlar ve daha yaşlı insanlar giderek daha genç nesillere bağımlı olduklarını hissederler. Genel olarak Bowlby, yalnız kalmanın en büyük korkulardan biri olduğunu söyler. Böyle bir korkunun saçma, nevrotik ya da çocukça olduğunu düşünebiliriz ama bunun arkasında önemli biyolojik nedenler vardır. İnsanlık tarihi boyunca insanlar yakınlarıyla birlikte krizleri atlattı ve tehlikelerle yüzleşmişlerdir. Böylece yakın bağlanma ihtiyacı bizim doğamıza işlenmiş olur (Akt, Sümer N, & Güngör D, 1999b).

1.4.3. Kopyalama olarak Bağlanma

Kopyalama, yavruların sosyal tepkilerinin objelerini öğrenmeleri sürecidir. Geniş çeşitli objeleri takip etme arzusuyla başlarlar, ancak bu çeşitlilik hemen daraltılır. Kopyalama dönemi sonunda yavrular genellikle tek bir objeye, genellikle anneye, bağlanırlar. Ondan sonra yeni bağlanmalar kurma yeteneğini korku tepkisi sınırlar.

İnsanlarda da çok daha yavaş gelişmesine rağmen benzer bir süreç gözlemleyebiliriz. Hayatlarının ilk haftalarında bebekler aktif olarak hareketleriyle objeleri takip edemezler ama insanlara karşı direkt sosyal tepkiler verirler. Güler, ses çıkarır, sarılır, ağlarlar, vs. İlk başta tepkilerini herkese verirler. Buna rağmen altı aylıkken bağılıklarını daha tanıdık insanlara ve hepsinden önemli tek bir insana odaklarlar. Daha sonra yabancılara korku gösterirler. Yani hayvanlarda olduğu gibi yabancılardan korkma yeni bağlanma kurma imkânlarını sınırlar. Bundan sonra, bebekler bağlandıkları kişinin nerede olduğunu farkındadırlar ve bu kişiyle yakınlığı korumak için hedefe göre düzeltilmiş takip etme sistemi geliştirirler (Akt, Sümer N, & Güngör D, 1999b).

1.5. Kurumsal Bakımının Etkileri

Kurumsal yoksunluk. Giriş kısmında bahsettiğimiz gibi Bowlby kurumsal yoksunluğun geri dönülmez görünen ve hasar verici etkilerini araştırmak için etolojiye dönmüştür. Özellikle, çoğu kurumsal olarak bakılmış çocukların ileriki yaşamlarında derin bağlanma ilişkisi kuramamalarından çok etkilenmiştir. Bowlby bu bireylere 'şefkatsiz kişiler' adı verir; bu bireyler insanları sadece kendi yararları

için kullanırlar ve başka bir kişiyle sevgi dolu, uzun süren bir ilişki kurmaktan yoksun görünürler. Belki bu insanlar çocukken herhangi bir insan ile ‘kopyalama’ yapma – başka biriyle sevgi dolu bir ilişki kurma- fırsatından mahrum kalmışlardır. Normal erken dönemde yakın ilişkiler kurma kapasitesinden mahrum kaldıkları için yetişkin hayatlarında ilişkileri sığ kalmıştır.

Pek çok kurumda bebekler, onların fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan ama onlarla iletişim kurmak için vakti olmayan hemşireler tarafından bakım görürler. Çoğu zaman bebeklerin çevresinde ağlamalarına dikkat edecek, gülümsemelerine karşılık verecek, ses çıkardıklarında onlarla konuşacak ya da istediklerinde onları kucaklayacak kimse yoktur. Böylece bebek için herhangi bir kişiyle güçlü bir bağ kurmak zordur.

Eğer ‘kopyalama başarısızlığı’ kurumsal yoksunluğun etkilerini açıklıyorsa, o zaman geçildiğinde bu etkilerin geri dönüşümü mümkün olmayan kritik bir dönem olmalıdır. Ancak araştırmacılar bu kritik periyodun hangi yaşlarda olduğu konusunda anlaşmazlık içindedirler. Bowlby’nin kopyalama tartışmasına göre kritik dönem diğer türlerde olduğu gibi korku tepkisinin ortaya çıkışıyla sona erer. Bu durum da kritik dönemin, neredeyse tüm bebeklerin annenin ayrılışına ya da yabancılara korku gösterme çağı olan sekiz- dokuz aylıkken sona erdiğini gösterir. Gerçekten de bu yaşın bazı sosyal davranışları için uygun gelişimi için son nokta olduğuna dair bazı kanıtlar vardır. Özellikle bu zamana kadar insanlarla ilişkiden mahrum kalan bebeklerin konuşma konusunda geri olduğu görülmüştür. Buna rağmen, 18’den 24 aya kadar tedavi edici müdahalelerin pek çok sosyal eksikliği telafi edebilirler. Bir görüşe göre kurumsal yoksunluk bebekleri ‘soğuk depoya’ koymaktır, sosyal büyümeyi yavaşlatmak ve kritik ya da hassas dönemi iki yaşa kadar uzatmaktır. Bundan noktadan sonra, insan ilişkilerinden yoksun bebekler asla normal gelişim göstermeyebilirler (Akt, Wilkinson, R. B.2004).

Ayrılıklar. Bowlby ‘kopyalama başarısızlığı’ ile ilgilenmiş olsa da, bebeğin önce bağlanma kurup sonra bir ayrılık çekmesi vakalarına daha da fazla ilgi duymuştur. Mesela, bir bebek fiziksel bir hastalık yüzünden haftalarca hastanede kalmak zorunda kalabilir.

Bowlby ve Richardson'a göre ayrılık etkileri tipik olarak şu süreci izler: İlk olarak bebek protesto eder; ağlar, çılglık atar ve başka birinin bakımını reddeder. İkinci olarak bir keder döneminden geçerler; sessizleşirler, kendilerini geri çekip pasif duruma gelirler ve yas tutuyormuş gibi görünürler. Son olarak da ayrılma aşaması gelir. Bu dönemde çocuk daha canlıdır ve hemşire ve diğerlerinin bakımını kabul edebilir. Hastane çalışanları çocuğun iyileştiğini düşünebilirler. Ancak her şey yolunda değildir. Anne döndüğünde çocuk onu tanıyamıyormuş gibi yapar; ondan yüzünü çevirir ve ona olan ilgisini kaybetmiş gibi davranır. Çocukların çoğu bir süre sonra anneleriyle olan bağlarını tekrar kurarlar. Ama bu her zaman olmayabilir. Eğer ayrılık uzarsa ve çocuk başka bakıcılar (hemşire gibi) da kaybederse, insanlara olan güveninin tamamen yitirebilir. O zaman sonuçta o da 'şefkatsiz kişi', yani başka kimse için içten duygular beslemeyen birey olur. Ayrılığın etkileri çocuğun yaşına göre de değişir. Ayrılıklar altı aydan bir yaşa kadar en çok yıkıcı etkilerini gösterirler; yani bebek başlanma kurduktan hemen sonraki dönemde. Buna karşın, üç ya da dört yaştan sonra ayrılıklar daha az zararlı olabilir. Bowlby'nin dördüncü evresi olan bu dönemde çocuk annenin yokluğuna katlanabilir ve nedenlerini anlayabilir (Akt, Wilkinson, R. B.2004).

Bowlby, bebeklerin ebeveynlerini yanlarında tutmalarını sağlayan ve onlarla giderek artan yakınlıkta ilişki kurmalarını sağlayan, doğuştan belirlenmiş tepki ve işaretlerin olduğuna inanır. Bu tepkiler gülme, agulama, ağlama, sarılma, emme ve takip etmedir. Mesela bebek gülümsediğinde ya da aguladığında anne bebekle iletişime girer ve anneye çocuk birbirleriyle vakit geçirmekten hoşlanmaya başlarlar. Bebek ağladığında anne onu yatıştırabildiği için kendini memnun hisseder. Bu iletişimler sonucunda bebekler onlara en çok bakan ve keyif veren bu kişiyi ayırıp daha çok sevmeye başlarlar.

Eğer bebeğin işaret ve tepkileri sosyal gelişim için biyolojik temelin bir parçası ise, gelişim en iyi ebeveynin cevap vermeye hazır olduğu zamanlarda olur. Bowlby'nin takipçilerinde olan Mary Ainsworth'un araştırması da bunun böyle olduğunu söyler. Ainsworth'un araştırmalarından birinden Gesell'in tartışması sırasında zaten bahsettik. Bu çalışma anneler bebeklerinin ağlamalarına tutarlı ve çabuk tepki verdiklerinde, bebeklerin daha az ağladıklarını ve bir yaşından itibaren de oldukça bağımsız olduklarını öne sürmektedir. Görünüşe göre, bebekler

gerektiğinde annelerinin bakımından emin olduklarında onun yanlarında bulunması hakkında daha az endişeli olurlar (Akt, Loewenton, E. 2005).

Diğer çalışmalar da benzer sonuçlar ortaya çıkarmışlardır. Ainsworth (1967-1973) bazı annelerin bebeklerin ağlama ya da birlikte oyun oynama isteğini belirtme gibi işaretlerini sürekli olarak görmezden geldiklerini görmüştür. Bu bebekler yalnız kalma konusuna daha eğilimli olurlar. Başka anneler ise istediklerinde, yani bebeğin ihtiyaçlarına göre değil, şefkat dolu tepkiler verirler. Bu bebekler ise aşırı bağlı olurlar. İhtiyaç duyduklarında annelerinin tepki verip vermeyeceğinden emin olamazlar ve yalnız bırakıldıklarında aşırı mutsuz ve çaresiz olurlar. Son olarak bazı anneler bebeklerinin işaretlerine hem şefkat dolu, hem de zamanında tepki verirler. Bu bebekler bir yaşındayken ‘güvenli bağlı’ olurlar. Annelerinin yanlarında olmasını isterler, ama aynı zamanda annelerinin kucağından ayrılıp bağımsız olarak yenilikler keşfetmeye gidebilirler. Etholojik duruş, o zaman, ebeveynlerin bebeklerinin işaretlerine tepki vermek için bebeklerin iç eğilimlerini takip etmeleri gereğidir. Bu duruş Gesell’inki ile aynıdır. Bu benzerlik, evrimin çocuğa sağlıklı bir gelişim için gerekli olan tepkileri içsel olarak sağladığı yönündeki ortak görüşten ileri gelmektedir (Akt, Main, M. Kaplan N& Cassidy J. 1985).

Ebeveynlerin çocuklarının rehberliğini neden otomatik olarak takip edip etmedikleri sorusunun cevabı ebeveynlere göre değişiklik gösterir, ancak her genel cevap bizim evrim çemberindeki ileri durumumuzu dikkate alarak verilmelidir. Yetişkin, diğer hayvanlarla kıyaslandığında, daha çok bir öğretim ve kültürel eğitim ürünüdür. Sonuç olarak, kendi öğretisel pratiklerimizin her şey oluşunu ve içsel eğilimlerimizin önemsiz olduğunu farz etmek kolaydır. Çocuğu istediğimiz gibi-kendi fikirlerimize göre- yetiştirebileceğimizi düşünürüz ve çocukların, biyolojik olarak bizi kendi ihtiyaçları olan deneyimlere ulaştırmak için ne kadar hazırlıklı olduğu konusunu gözden kaçıırız. (Akt, Main M. Kaplan N& Cassidy J. 1985).

Kurumsallaşmanın Etkileri: Bowlby, gördüğümüz gibi, kurumsal yoksunluk ve ayrılıkların potansiyel tehlikeli etkileri konusunda bizi ilk uyarılardan olmuştur. İnsanlar Bowlby’nin bulgularından daha fazla haberdar gibi

görünmektedirler. Mesela, bazı hastaneler ayrılığın etkilerinin farkına varmışlardır ve annelerin hasta olan bebeklerinin yanına girmelerine izin vermektedirler.

Bowlby'nin çalışmaları ayrıca evlat edinme ve koruyucu aileler için önerileri içermektedir. Eğer bir çocuğu bir evden başka bir eve taşımak zorundaysak onun başlanma aşamasını dikkate almalıyız. Mümkün olduğunda bebeği hayatının ilk birkaç ay içinde, sevgisini bir kişiye bağlamadan önce, sürekli kalacağı bir eve yerleştirilmesi en akıllıca olandır. Altı aylık ile üç ya da dört yaş arasında meydana gelen ayrılıklar en acı verenler olmaktadır. Bu süre içinde bebekler hala ayrılığa uyum sağlayacak bağımsızlıktan, hem de ayrılıkların sebebini anlama kapasitesinden yoksundurlar (Akt, Main, M. Kaplan N& Cassidy J. 1985).

Çoğu çocuğun kişiliği olmayan kurumlarda, koruyucu bakımevlerinde kalmalarına ya da ayrılık yaşamalarına gerek olmadığını düşünerek kendimizi rahatlatırız. Ancak böyle bir gönül rahatlığı temelsiz olabilir; kurumsallaşmanın etkileri bizim sandığımızdan çok daha geniş olabilir. Journal of Pediatrics (1977) son sayısında Lozoff ve iş arkadaşları bir kurumsallaşmanın çocuk gelişiminde kural olduğunu öne sürerler, istisna değil. Bu kurumsal yeni doğan bebek bakımıdır. Lozoff'un makalesi Bowlby'den çok şey almıştır. Lozoff, insanlık tarihi boyunca bebeklerin çoğunlukla anneleriyle yakın fiziksel temas kurdukları çevrelerde hayatlarına başladıklarını söyler. Bu 'uyum sağlama çevresinde' bebekler, en baştan itibaren bakıcıyla bağlanmayı sağlayan özellikler ve tepkiler geliştirirler. Yeni doğanlar, Lozoff'un belirttiği gibi, geniş gözlü ve doğumdan bir saat sonra atik olurlar. İnsan yüzüne bakmayı ve insan seslerini tercih ederler, omuza kaldırıldıklarında ağlamayı keserler ve ebeveynlerine son derece güzel gelirler. Bu özellikler ve tepkiler anneden hemen sevgi ve tepki duyguları ortaya çıkarır. Ona ilgiyle bakan, onun sarılmasıyla rahatlayan ve çok güzel görünen bebeğini sever. Bu duyguları bebeğiyle yakın temasta iken hisseder (Akt, Main M. Kaplan N& Cassidy J. 1985).

Ancak modern hastanelerde durum böyle değildir. Bebekler uzun sürelerle annelerinde ayrı tutulurlar; bakım odalarında tutulur ve dört saatte birlik zamanda beslenirler. Bakım odaları bulaşmaların yayılmasını önlemek için tasarlanmıştır ama anne-çocuk ilişkisinin başlarına büyük bir leke sürüyor da olabilirler.

Bu duruşuna destek olarak Lozoff, hastanede kalış süresi içinde normalden birkaç saat daha fazla günlük temasta bulunan anne ve bebeklerin ilişkilerinin daha iyi geliştiği yönünde pek çok delil sunar. Daha fazla bakım sunulan bebekler hastanelerde daha az ağlamakta ve anneler de onları idare etmede daha kendinden emin olmaktadır. İlk birkaç ay boyunca anne kendinden emin durmaya devam etmekte ve bebeğini daha çok rahatlatmakta ve daha sık ona gülümsemekte ve öpmektedir. Bu anneler bebeklerini daha fazla emzirirler ve onlarla daha yumuşak tonda konuşurlar; çocuk tacizi ender görülür. Bebekler ise daha çok gülüp kakhaha atarken daha az ağlarlar. Bu bulgular, o zaman, hastanelerde anne bebek temasının çok daha fazla olması gerektiğini gösterir (Akt, Main M. Kaplan N& Cassidy J. 1985).

Bowlby ve diğer ethologlar bize insan gelişimi konusuna bakışta yeni yollar göstermişlerdir. Bowlby'yi okuduktan sonra onların evrimsel önemini düşünmeksizin bir bebeğin gülüşü ya da ağlayışı gibi davranışları kolayca geçiştiremeyiz. Mesela bebeğin ağlamasının diğer türlerdeki yardım çağrısına benzer olduğunu düşünürüz. Benzer şekilde, bebeğin gülüşünü de, ebeveynde sevgi ve bakım davranışlarına yol açarak türün hayatta kalmasını sağlayan bir davranış şekli olarak görürüz.

Çocuksu davranışlar bile etholojik bakış açısından bakıldığında farklı görünmeye başlarlar. Mesela eğer iki yaşında bir çocuk annesi tarafından yabancı bir yere götürülürse o sürekli dönüp annesinin orada olup olmadığına bakar ve eğer anneyi göremezde ağlamaya başlayabilir. Ortamda bulunan pek çok yetişkine göre bu çocuk güvensiz ve toy görünebilir; anne bir an evvel çocuğuna şekil vermelidir. Etholojik yaklaşımlar ise bu çocuğun kendi içgüdülerini takip ettiğini söyler. Diğer türlerde olduğu gibi, onda da ağlama ya da takip etme gibi yabancı bir ortamda annenin yakınlığını koruyacak, doğuştan gelen işaretler vardır. Bu işaretler onun doğasının bir parçası haline gelmiştir çünkü onlar türün hayatta kalması için yardımcı olmuşlardır. Eğer yüzyıllar boyunca küçükler bu işaretlerden yoksun olsalardı, türün hayatta kalıp kalamayacağı tartışılabilir bir durum olurdu (Akt, Main M. Kaplan N& Cassidy J. 1985).

Bowlby'nin çalışmasının da elbette ki sınırları vardır. Öncelikle sadece bebeklik dönemi üzerinde odaklanır. Gelişimin daha ileriki dönemleriyle ilgili etolojik görüşler de isteriz. Diğer ethologlar bir yere kadar bu boşluğu doldurmaya başlamışlardır. Örnek olarak, Blurton Jones (1972) ve Daniel Freedman (1974) daha büyük çocuklarda hâkimiyet hiyerarşileri ve saldırganlık davranışları üzerine çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca ethologların, bağımsızlık ve cinsel davranışa yönelik arzuların diğer türlerle benzerlik göstermelerini beklediğimiz yetişkin davranışları hakkında da ilginç şeyler söylemelerini bekliyoruz. Ve umuyoruz ki ethologlar aile hayatı ve diğer yetişkin davranışları hakkında da görüş belirteceklerdir (Akt, Sümer N, & Güngör D. 1999b).

Bowlby'nin çalışmasındaki, temel eksiklik onun belirli kavramsal konulara olan rahat tavrıdır. Mesela gülme, emme, tutma ve takip etmenin gevşekçe 'içgüdüsel' davranış olarak düşünülebileceğini söyler, ama bunların bazıları içgüdünün titizce yapılmış tanımına diğerlerinden daha yakındır. Bir yalındaki bebek annesini takip ettiğinde bu davranış belirli bir uyarıcı-annenin belirli bir noktadan uzağa ayrılması- sonucu ortaya çıkmış gibi görünür. Bunun gibi, takip etme tepkisi de sıkı bir içgüdü kavramının temel gerekliliklerinden biridir. Benzer şekilde bebeğin sosyal gülümsemesi de belirli bir uyarıcıya bağlı gibi görünmektedir- bir başkasının yüzünü önden görmek. Buna rağmen, ağlama gibi bir davranışı ortaya çıkaran birden fazla uyarıcı vardır. Bu uyarıcı içsel ya da çevresel olabilir; kesin uyarıcı daha az bellidir. Belki de ağlamayı basit bir refleks olarak düşünmek daha iyidir. Böylece, çeşitli bağlanma davranışlarının tam analizi düzen içinde yapılabilir.

Tüm bu eleştirilere rağmen Bowlby ve diğer ethologlar insan gelişimini evrimsel bağlamda incelemenin önemine farkına varmamızı sağlıyorlar. Ayrıca çocuklar hakkında düşünürken de yeni bir tevazuya ilham veriyorlar. Çocukların davranışlarının istediğimiz gibi değiştiremeyeceğimiz gerçeğinin farkına varmamızı sağlıyorlar. Evrim çocuklara, uygun bir gelişim süreci için dikkate alınması gereken tepkiler ve işaretler sağlamıştır. Mesela eğer çocuğun ağlama, gülme ya da diğer işaretlerine karşılık vermezsek ileriki sosyal gelişimleri için çok önemli olan güvenli bağlanmalar geliştirmiyorlar. O zaman, çocuğun davranışlarını değiştirmeye çalışmadan önce, bu davranışların Doğa'nın sağlıklı gelişim planını nasıl takip

ettiğini anlamamız gerekir. Doğa'ya yönelik saygılı bir tavır sorarak ethologlar daha çok gelişimsel gelenekte yer edinmişlerdir (Akt, Sümer N, & Güngör D. 1999b).

Bowlby'nin güvenli bağlanma anlayışı aynı zamanda I. Bireyselleşme sürecinin çıktısıdır.

1.6. M. Mahler ve I. Bireyselleşme Süreci

Mahler'in Gelişim kuramına baktığımızda ilk 36 ayla ilgili dönemsel belirlemeler göze çarpar ve izlenen süreç "ayrılma-bireyselleşme"dir. İlk 6 ay normal otistik ve normal ortak yaşamsal dönemdir.

Normal otistik evrede yeni doğanın bir organizmaya benzediği uyarılara karşı tepkilerinin reklesif ve talemik düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu dönemde içsel ve dışsal, canlı ve cansız ayırımı yoktur. Gereksinimleri bebek tüm güçlü yörüngesine ait gibi görür.

Dışarıdaki gereksinim bağlantılı nesneyi fark etmeye başladığında "Normal Ortak Yaşamsal Döneme" geçilir. Fiziksel gereksinimlerin psikolojik ihtiyaçlara dönüşerek duygulanımlarla nesne bağları kurulmaya başlanır. Bu yaklaşık olarak bebeğin üçüncü ya da dördüncü haftalarda görülür.

İçgüdüsel kendini koruma körelmeye başlar ve uyum süreci gözlemlenir. Bununla birlikte nüve halindeki benin yaşamda kalmasını sağlayan annesiyle birlikte kurulan psikobiyojik bağdır. Bu dönemde bebek kendisi ve annesi ikili bir birlikmiş gibi görür.

Altıncı aydan itibaren "Ayrılma ve Bireyselleşme" dönemi başlar. Dört alt dönemden oluşan bu süreç 6-10 aylar arasında ilk dönemle başlar. Mahler farklılaşma adını verdiği bu dönem annesiyle tam bedensel bağlılığın azaldığı ilk kararsız uzaklaşmaların yaşandığı durumdur. Yine süreçte annesinin yüzü ve bedeni görsel ve dokunsal olarak tanınmaya çalışılır. Annesinden yüz çevirerek dünyayı tanıma çabaları sanki ayrı bir beden farklılaşması gerçekleştiriliyor izlenimi verir. Bu dönemde yine "yabancı korkusu" olgusu da vardır. Fakat normal süreç bu etkiyi

giderir. Merak duygusu baskın olur. Eğer korku hissi fazla olursa nesne sürekliliği sürecini de olumsuz etkiler.

10 ve 17 aylara Mahler “alıştırma” evresi adını verir ve üzeri işlevler ortaya akmaya başlar. En temeli yürümeye başlangıçtır. Önce emekleyerek ve sonrasında yürüyerek annesinden uzaklaşır. Ancak mesafesi dönüp gelmesini kolay kılacak uzaklıktadır. Duyabileceği ve görebileceği uzaklık onun annesiyle iletişinde olmasını sürekli kılar. Bu durumda yaşanacak ayrılık kaygısı hissedildiği anda çocuk annesine döner veya gelir, dokunur, koklar duygu durumunu düzeltince de keşfe devam eder ve görüş mesafesindeki değişim üsten bakma bir açıdan narsizminde yükselme oluşturur.

Üçüncü alt dönem “yeniden yakınlaşma” 17.ve 24 aylar arasındadır. Mahler’e göre bu alt evre çok önemlidir.

Bebeğin ilişki ağında baba farkındalığı başlar ve cins özellikleri algısı belirir. Anneden ayrı baba varlık olarak önem kazanır. Yeni deneyimleri anneye paylaşmak isterken çocuk bir taraftan anneye belirgin bir olumsuzlukta gösterir. Bu dönemde çocuk hem anneye birleşmeyi hem ayrı olmayı ister. Öfkeler, sızlanmalar ve ayrılma tepkileri sıktır. Ayrı birey olma farkında lığı artarken annenin sevgi ihtiyacı da artar. Bu 2 tür istek durumu bir önceki dönemde görülen duygu tamamlamaları gibi kolay doyuma ulaşmaz. Annenin peşinde koşarken bir yandan da bir daha özgür olamayacağının korkusunu yaşar. Savunmacı bir tepkiyle çocuk annenin kendiliğinin uzantısı olarak kullanılır. Esasında yapılan şey, ayrılığı inkârdır. Dolayısıyla ayrı bir anne yoksa ayrılma da yoktur.

Bu çelişkili durum ya olgunlaşma veya ikilemli bir yapıya dönüşmeye sebep olur. 24 ay ve 36 aya ve de daha sonrasına uzanan alt dönem ise “” nesne sürekliliği dönemidir. Bu dönemde bir önceki alt evrede ikilemli algıdaki anne yapısı iyi ve kötüsüyle tek bir anneye düşer, özgürlüğün tehdidi endişesi kaybolur. Kendilik ve nesne temsilleri birbirinden iyice ayrılmıştır. Böyle bir gelişme için çocuğun kendilik temsilinde bir birleşme sağlaması gerekir. Bu dönemde zaman algısı, gelişmiş oyunlar daha nitelikli hale gelmiştir. Yine bu dönem bazen olumsuz tutumların

görüldüğü fakat bireyselleşmenin devamlılığı için optimal gelişim gözleniyorsa endişe edilecek bir durum yoktur. (Akt, Rutger, C. M. Engels, C. & Meus, W. 2001).

Özetle Mahler çocuğun sağlıklı olması anneden ayrılması kopması gereklidir tezini savunur ve bunun dışındaki her durumun bağımlılık olduğunu savunmuştur. Bireysellik kazanma güvenli bağlanmayı kolaylaştırdığı gibi çocuk yetiştirme stilleri de bağlanma stillerini belirleyen başka bir süreçtir.

1.7. Baumrind ve Çocuk Yetiştirme Stiller

Çocuk yetiştirme stilleri de çocuğun psiko sosyal gelişimine önemli katkısı bulunan durumlardır. Baumrind ve arkadaşlarının (1967, 1971, 1975, 1991) çalışmaları alanda etkisi olan çalışmalar yapmışlardır (Akt Ding & Littleton, 2005).

Bu araştırmacılar dört farklı çocuk yetiştirme tekniğinden söz ederler: otoriter, demokratik, izin verici ve tutarsız.

Baumrind'e göre otoriter aileler itaate ve kural koyma taraftarıdır. İzin verici aileler gerekli kaynağı temin edip çocuğun kendi seçimine bırakır. Tutarsız aileler otoriteye karşıdır ama edilgen izin verici aileye kıyasla daha fazla kontrol edicidirler. Otoriter ve tutarsız gibi iki aşırı aile tipinin ortasında demokratik ve izin verici aile tipi yer alır. Demokratik ebeveynler, bağımsızlığı destekleyen şefkatli ve çocuklarının davranışlarını akılcı yollarla biçimlendirmeye çalışan ailelerdir. Baumrind'e (1975) göre demokratik ebeveynler çocuklarının değişken benlik duygumunu yüreklendiren ve buna karşı duyarlı olan ailelerdir (Akt Ding & Littleton, 2005).

Yine bu aileler çocuklarından da bir şeyler öğrenmeye açıktırlar. Sosyal yeterlilik gelişimi taraflar arasındaki etkileşime dayalı olduğu düşünülürse bu sistemin ne kadar etkili olduğu açıktır. Bu aile tipinde ceza ve akıl yürütme dengelenerek çocuğun kültürel ve sosyal normlara uyumu sağlanır. Bu aileler aktif ve akılcı ebeveyn rolü oynayarak çocukların istekli, bağımsız, iddiacı olmalarını sağlar. Bu çocuklar sosyal sorumluk sahibidir çünkü ebeveynleri çok hafif gerilim oluşturup, entelektüel uyarılarla onlarla etkileşim kurabilirler (Akt, Kagan J, 1998).

Çocuk yetiştirme stillerine kültürel faktörler etki yapar. Doğu toplumları ve Batı toplumlarında geçmiş yıllarda epey farklılık izlemek mümkündür. Bugünlerde ise küreselleşme nedeni ile Doğu toplumlarında otoriter aile yapısı yavaşta olsa demokratik aile yapısına dönüşmektedir. Kabul edilir ki sosyal değerlerin değişimi teknolojik değişim kadar hızlı değildir.

Ülkemizde demokratik hatta izin verici ailelerin sıklığı artmasına karşın hala otoriter aile değerlerini görmek mümkündür. Ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim çocuğun bilişini, dil yapılanmasını ve davranış becerilerini etkiler. Çocuk yetiştirme stili ve bağlanma davranışı çocuğun bireysel psiko sosyal gelişimini etkiler. Güvenli bağlanma için zemin hazırlayan ebeveynlerle etkileşim sonucu kazanılan zihinsel temsiller bireylerin akılcı, duygusal olarak açık, dengeli ilişkiler kurmasına yol açar.

Demokratik ailenin en tipik özelliği olan şefkat çocuğun duygusal ve psikolojik uyumu için çok önemli bir belirleyicidir (Rohner, P. R. 2008).

Ailenin ya da ebeveynin kabul ediciliği ve reddediciliği de bu stillerin içinde yer almaktadır. Bu iki zıt davranış tutumunun çocuk tarafından ayırt edilip algılanması oldukça önemlidir. Çocuk kabul edici bir aile ortamını reddedici veya şiddet içeren bir aile ortamını kabul edici olarak algılayabilir. Reddedicilik ebeveynlerin bir küme davranışına atfedilemez çocuğun o davranışları değerlendirmesi önemlidir (Akt, Kagan, J.1998).

Çocuğun duygusal güven ve rahatlığı duyumsaması ebeveynleri ile yaşadığı etkileşimin niteliğine bağlıdır. Yani bir başka deyişle bağlanma nesnelere ile ilgili etkileşimin niteliği duygusal güvenlik duygusu için önemlidir.

Bağlanma nesnelereinden olumlu geri bildirim alamayanlar veya reddedildiklerini algılayanlar her zaman kaygılı ve güvensiz olmazlar. Gereksinimlerini karşılayacak farklı yollar bulur bir yere kadar olumlu tepki gösterebilirler.

Bağlanma nesnelereinden reddedildiğini algılayan çocuklar pasif saldırganlık, duygusal huzursuzluk, olgunlaşmamış bağımlılık, yetersiz benlik saygısı ve

yetersizlik yaşaması olağandır. Ama reddedildiğini algılayan biri savunmacı bir bağımsızlık da geliştirebilir. İleriki yıllarda da kendini sevilmeğe layık görmeyebilir.

Tepkiselliğin ve özerklik desteğinin olduğu demokratik ailelerde bu riski görmek mümkün değildir. Davranış beklentisi yüksek, psikolojik kontrolü ön plana çıkartan ailelerde ise risk faktörü mevcuttur (Rohner, P. R. 2008).

1.8. Bağlanma ilişkilerinde ebeveyni/ bakıcıyı anlamak

Yukarıdaki çocuk yetiştirme stilleri göz önünde tutularak yeniden bağlanma ilişkilerinde ebeveyn ya da bakıcıya ait davranışları gözden geçirdiğimizde daha farklı ve ayrıntılı bilgi edinmemiz mümkündür. Birincil bağlanma (ilk yılda kurulan bağlanma) ilişkisinin doğasında ikilik vardır- bu iki eşin hareketlerinin, etkileşimlerinin, birbirlerine verdikleri yanıtların bir sonucu olarak gelişen ilişkidir. Bu ilişkiyi anlamak, ebeveyn/ bakıcı ile bebeğin/ çocuğun birlikte ne yaptığını gözlemlemekten daha fazlasını gerektirir. İlişkinin niteliğini belirleyecek tam bir tanım, ilişkinin nasıl geliştiğini, en basit haliyle zaman içinde öngörülebilir etkileşim modellerini içermek zorundadır. Bağlanmanın güvenli olmasının sağlayan yalnızca pozitif etkileşimlerin sıklığı değildir; aynı zamanda çiftler içinde yerleşmiş etkileşim modelleri de önemlidir (Akt, Wilkinson. R.B. 2004).

Bağlanma literatürü, güvenli bağlanan çocukların annelerinin, onların işaretlerine ve ihtiyaçlarına karşı daha yanıt verici ve daha ulaşılabilir olduklarına işaret eder. İyi yapılanmış güvenli anne bebek çifti iki tarafın da birbirleriyle olmaktan hoşlandığı ve bebeğin birlikteyken güven hissettiği bir ilişki içinde olacaktır. Güvenli bir bebek sıkıntılı durumlarda ebeveynine / bakıcısına güvenebilir; ebeveyn/ bakıcı çocuğun ihtiyaçlarına çoğunlukla duyarlı yanıtlar vermeye alışmıştır (Akt, Schaffer, HR, Emerson.1964).

Kararsız çocukların anneleri yanıt verirken daha çok uyumsuzluk gösterirler ve ilgisiz ebeveynlerdir. Kaçınan çocukların anneleri büyük olasılıkla reddedilmiş ve duygusal olarak yalıtılmış kişilerdir ve endişe sinyallerini iyi alamazlar ya da onlara gereken karşılığı veremezler (Akt Durkin, 1996).

Ebeveynin/ bakıcının bebek ile ilişkisinden bekledikleri tartışılmayı hak eder. Ebeveynlik/ bakıcılık ile bağlanma sistemleri arasında önemli farklar vardır. Ebeveynlik/ bakıcılıkta öncelikli hedef çocuğu korumaktır; bağlanmada ise birincil hedef bağlanma figürü ile yakınlık kurmak ve güven kaynağına sahip olmaktır.

Çoğu ebeveyn çocuklarının fiziksel ihtiyaçlarını karşılar (beslenme, giyim, ısı, uyku), gerekli psikolojik desteği verir (Sevme, yakınlık gösterme, duygusal gereksinimler), sosyal uyum sağlamada yardım eder.(gelişim basamaklarına) ve bilişsel gelişimlerine rehberlik eder. Çevresel uyarma, problem çözmeyi öğretme, okula hazırlama. Bunlar yeterince iyi bir ebeveynliğin özellikleridir (Akt. Durkin,1996)

İyi bir ebeveynlik/ bakıcılık sistemi temel görevlere ve tamamen psikolojik görevleri içermeli fakat anne ve çocuk için özel bir durum olan bağlanma yapışıklığını içerebilir ya da içermeyebilir. Ebeveyn/ bakıcının bağlanma sisteminin sürmesindeki katkılarına sınırlı bir bakış açısı mevcuttur. Ebeveynlik davranışlarının bağlanma ilişkisi üzerindeki direk ya da dolaylı etkileri ile ilgili bir tartışma hız kazanmıştır. C. George ve J: Solomon (1999), örneğin, annelerin bağlanma araştırmalarında değişken işlemler görmeleri ve bütün kişilik olarak ele alınmamaları üzerine tartışırlar. Zihinsel tasvirler ve içsel işleme modelleri üzerine yapılmış dikkate değer bir araştırmada. Bowlby,(1973) içsel işleme modellerinin bebeğin anne babası (birincil bakıcısı) ile yaşadığı etkileşimlerini yansıttığına ve bunların bebeğin ebeveynle olan nesne yaşantılarının takribi bir içselleştirilmesi olduğunu belirtir.(Bowlby'ye göre (1988) bu işleme modelleri, kendilik değeriyle ilgili inançları ve beklentileri içerir ki bunlar bakıcının sevecen ve ulaşılabilirlik olmasıyla ilgilidir ve aynı zamanda bağlanmayla ilişkili davranış ve duygu ifadelerini etkileyen sosyal düzenleyicileri de içerir (Akt, Main, Kaplan&Cassidy, 1985).

Main ve Goldwyn (1985), yetişkin bağlanma şekillerini incelemek için yetişkin bağlanma ölçeği (AAI) adında geniş ve anlaşılır bir görüşme metodu geliştirmiştir. Bu görüşme yetişkinlerin güncel deneyimlerinin değil çocukluklarındaki bağlanma deneyimleri üzerinedir. Yetişkin bağlanma sınıflandırmasına benzer şekilde, özerk (güvenli) olarak tanımlanan yetişkinler, ilişkilerini uyumlu ve tutarlı bir tarzda anlatma ve bağlanma ilişkilerine değer verme

eğilimi gösterirler. Kaygılı kategorideki yetişkinler, geçmiş bağlanma yaşantılarıyla hala duygusal olarak ilgilidir. Görüşmede genellikle uyumsuz gösterirler. Reddedici olarak tanımlanan yetişkinler ebeveynlerini idealize edebilir ya da bağlanma ilişkilerini değersizleştirebilir. “ Çözülmemiş” tipteki yetişkinler bağlanma ilişkilerindeki travma ya da kayıplardan bahsedemezler (Akt, Ainsworth, 1997).

AAI ve SSC arasındaki uyumluluk bir araştırma ile tespit edilmiştir (Main, 1985). Örneğin; özerk yetişkin ve güvenli bebek, reddedici yetişkin ve kaçınan bebek, kaygılı yetişkinler ile kararsız bebekler gibi bağlanma sınıflamaları arasında bir uyum vardır.

Ebeveynlerin bakım sağlayıcı kişiler olarak çocuklarına kendi bağlanma modellerini aşılıp aşamadıklarını konusu netleştirilmemiştir. Bowlby sözel ve sözel olmayan iletişim modellerinin bağlanma ilişkisinin güvenli ya da güvensiz olmasını etkilediğini öne sürer. Aynı zamanda bağlanma modelinin, ebeveynin bebeğin ihtiyaçlarına karşılık verme tarzıyla birlikte kuşaktan kuşağa geçtiğini de söyler. Bowlby, bunun bir güven sağlamanın ötesinde çocuğun ebeveyn rolüyle ilgili bir içsel temsil geliştirmesine yardımcı olduğunu öne sürer.

Travmatik çocukluk yaşantılarına sahip ebeveynlerin, çocuklarına da kötü davrandığı ve kuşaklar arası bağlama modeli aktarımının böylelikle meydana geldiği düşünülür. Araştırmalar bağlanma ilişkisindeki düzensizliğin, taciz yaşantılarını yarattığından daha önemli bir sorun yarattığını göstermektedir. Düzensiz bağlanmalarda aktarılan içsel işleme modeli davranışsal, psikolojik ve duygusal yönlerden ve rol modelleri açısından zararlı içeriğe sahiptir (Akt, Ainsworth, 1997).

Bağlanma ilişkilerinin kolaylaştırılmasında ebeveyn/ bakıcı sınırlılıkları insan yavrusunun var olmak için ihtiyaç duyduğu “ yeterli anne/ebeveyn modeli” önemli kavramdır. Yeterli ebeveynlik modelinden bahsedilmesi, ebeveynleri bir “süper ebeveyn” olma sorumluluğundan kurtarır. Ebeveynlerden beklenen, bebeklerinin sıkıntılı oldukları veya olmadıkları durumlarda onlara destek anlayış göstermeleri ve karşılık vermeleridir. Bowlby, bebeklerin bağlanma figürlerinden ayrıldıkları zaman özel bir tarzda duygusal tepkiler verdiklerini öne sürer. Bu konuyu üç evrede incelemiştir: protesto etme, umutsuzluğa kapılma ve ayırma. Bowlby, böylece hüznün fenomenini anlayışımızı geliştirmiştir. Bir bağlanma figürü kaybına verilen normal

tepkiler ve normal olmayan yas tutma şekilleri olduğunu öne sürmüştür. Kronik hüznün, ebeveyn uygulamalarını anlamaya karşı özel ilgi duymaktır. Bu tespit şu açıdan ele alınabilir: çözümlenmemiş bir hüznün hali yeni göç edenler ve mülteciler için söz konusu olabilir; yabancı bir muhitte ve hüznün yaşantılarıyla karşı karşıya kalan bir kişi yeterli ebeveynlik yapmayabilir (Akt, Ainsworth, 1997).

Yeterli ebeveynlik, bağlanma ve ebeveyne ait psikopatolojilerin etkileşimini inceleyen çalışmalardan karışık sonuçlar elde edilmiştir. İki uçlu depresyona sahip annelerin çocukları büyük oranda güvensizdir ve çoğunlukla dezorganize / uyumsuz sınıftadır. Annenin kaygılı olması benzer şekilde çocukların güvensizlik oranını yükseltmektedir. Araştırmanın önemli bulgularından biri hafif depresyonlu annelerin çocuklarındaki güvensizlik oranının kontrol grubundan farklı olmamasıdır. Annenin depresyonda veya kaygılı olması yeni göçmenlerde sıkça görülen bir durum olduğu için bu çalışmalar konu ile ilgili görülmektedir. Kötü muamelelerde bulunan ebeveynlerin varlığı, karmaşık bir ebeveynlik durumu yaratmaktadır. Ebeveynin tıbbi veya duygusal eksiklikler sebebiyle hastanede yatması veya geçici yaşamsal şartlar nedeniyle fiziksel olarak yokluğu tutarsız ve dengesi bir ebeveynlik yaratır. Ek olarak, hamilelikte madde kullanımı da bebeğin gelişimin olumsuz yönde etkilemektedir. Ebeveynin bebeğe bakabilme kapasitesi madde kullanmadığı zamanlarda yeterli olabilir. Fakat bu öngörülemez ebeveynlik şeklini bebek anlayamaz ve sonuçta güvensiz bağlanma gelişir (Akt, Ainsworth, 1997).

Ergenlik çağındaki bakıcılar araştırmacılara göre ebeveynlik uygulamalarının ve bağlanma sorunlarının anlaşılması için önemli bir konudur. Ebeveyn psikopatolojisi ile ilgili tam bir literatür incelemesi bu araştırmanın kapsamını aşmaktadır. Seçilen örnekler ana düşünceyle ve Kanada'daki önemli gruplarla ilgilidir(Akt, Habip B.1996).

1.9. Ebeveynlik stillerinin bağlanma stilleri ile ilişkilendirilmesi

Çekirdek/ birincil ilişkilerle başlayan ilişki gelişimi sürecinde gittikçe daha karmaşıklaşır- duygusal ve bilişsel gelişim, sosyal problemleri çözme, akran ilişkileri ve vicdan oluşumu (ahlaki ve etik gelişim) başlar. Ebeveyn davranışları ki bu davranışlarda sosyal, kültürel uygulamalar ve inançlar tarafından etkilenmektedir, bu

gelişim hiyerarşisini etkiler etkilenir. Burada anlaşılması gereken kritik nokta, çekirdek/ birincil ilişkilerin, bağlanmayla ve ebeveynlikle ilgili bir birleşimin etkisinde olmasıdır.

Ebeveyn stilleri ya da bakıcılık davranışları birçok farklı şekilde incelenebilir. Buradaki ana faktör, yeterli ebeveynliğin, bağlanma ilişkileri üzerindeki kaçınılmaz etkisidir. Ebeveynsel sezgiler, tutumlar, nitelikler ve inançlar, öğrenilmiş ebeveynlik yetenekleri, sosyal ve kültürel ebeveynlik normları, aile faktörleri, genişletilmiş aile desteği gibi çevresel faktörler, yoksulluk ya da işsizlik en fazla etkileyen faktörlerdir. Bunların her biri ya da hepsi birleşik olarak kültürlerarası perspektifte mevcuttur (Akt, Sümer N, &Güngör D.1999b).

1.10. Kültürlerarası bağlanma ve ebeveynlik uygulamalarını anlamak için bir taslak

Kültür; bilgi deneyim, inanç, değerler, tutumlar, anlamlar, sınıflandırmalar ve dinlerin, zaman kavramları, roller, uzaysal ilişkiler, evren kavramları ve sahip olunan nesnelerin kuşaktan kuşağa geçtiği bir birey ve grup çalışmasının sonucudur. Andersen ve Fenichel (1989) kültürü, katı davranış kuralları ve özellikler bütünü olarak değil de; bireyin günlük yaşantısında hareketlerini süzgecinden geçirdiği, yol gösterici ve sınır tayin edici bir kavram olarak tarif etmişlerdir. (Akt, Sümer N, &Güngör D.1999b)

Göçmenlerdeki ebeveynlik davranışlarının kültürel beklentiler hesaba katıldığı zaman ne kadar karmaşık bir konu olduğu görülür. Çoğu kültürde ebeveynlik stilleri, bir kuşaktan diğerine geçerken değişime uğrar; bu sıklıkla ailedeki değişimlerin ya da sosyal çevredeki küresel etkilenmenin bir sonucudur (bekar ebeveynlik, çift aileli ebeveynlik, aileden birinin bakıma yardım etmesi, ırklar arası evlat edinmeler, aynı cinsten ebeveynler, annenin yerine bir başkasının geçmesi gibi) (Akt, Morgan C. T, 1991).

Kültürler arası bağlanma davranışları konusuna araştırmacıların okul yıllarından gelen bir ilgileri vardır. Bu ilgi, ülkeler arasındaki dünya küresel hareketliliğin artması ve Kanada gibi ülkelerdeki göçmen sayısının çoğalmasıyla

tetiklenmiştir. Bebek – bakıcı ilişkileri gözlemleri sonucunda, birçok karmaşık bağlanma davranışı ve stiline olduğu kanıtlanmıştır. Bu çalışmalar bazı nedenlerden dolayı karmaşıktır. Herhangi bir kültürdeki tutumların, inançların ve uygulamaların tekdüze içeriklere sahip olduğu düşüncesi, kültürlerin dinamik olma özelliğiyle çelişmektedir. Her zaman yeni düşüncelerin bir istilasını söz konusudur. Eskiden saf kültürlerin hâkim olduğu ülkelerde bile tutarlı ve tek bağlanma ya da ebeveynlik tarzı görülmeyebilir. Maalesef, kültüre özel ebeveynlik davranışlarının, tutumların ve inançların bağlanma oluşumundaki etkisini ölçen çalışmalar sayıca ve kapsam yönünden sınırlıdır.

Aşağıdaki grafik bağlanma ilişkilerini etkileyen sosyo- kültürel normları ebeveyn uygulamalarıyla ilgili literatürü özetleme amacıyla hazırlanmıştır. Grafik, kültürel değerlerin, inançların, ebeveyn uygulamalarının ve diğer faktörlerin bağlanma ve ilişki gelişiminde nasıl etkili olduğunu açıklayan şematik bir çerçeve sunar. Şekil, çocuğun daha sonra gelişim göstereceği sosyal problem çözme, akran ilişkileri kurma, vicdani gelişim gibi duygusal ve bilişsel gelişim alanlarının temel yapısı olarak birincil ilişkiyi göstermektedir.

İlişki kurma, ebeveynlik davranışları ve sosyo- kültürel etkiler arasındaki etkileşim:

Vicdan oluşumu (ahlaki, etik)

Akran ilişkileri

Sosyal problem çözme

Bilişsel gelişim

Duygusal gelişim

Çekirdek ya da birincil ilişkiler

Ebeveyn davranışları

Sosyal kültürel etkiler şeklindedir. ((Akt, Sümer N, &Güngör D.1999b)

Anne – bebek ilişkisi bir boşluk içinde var olmaz. Her kültürde ilişki, kabul edilmiş olan ebeveynlik modelleri ve sosyo- kültürel etkiler tarafından sınırlanır. Çalışmanın bu bölümü, baskın olmayan kültürlerin, çekirdek/ birincil ilişkilerdeki ebeveyn davranışları üzerinde etkisini sürdürüp sürdürmediği konusuna odaklanır.

Kültürler arası bir tasarı ya da yaklaşım geliştirirken, benzer ve farklı değerleri, inançları ve kültürler içindeki ebeveynlik davranışlarını tanımlamak önemlidir. Bağlanma teorisi üzerine güncel çalışmalar, birincil ebeveyn- çocuk ilişkilerinin gelişimine odaklanır; yeterli ebeveynlik davranışlarına bu kültürel perspektiften bakmak anlamayı kolaylaştırır. (Akt, Habip, B. 1996)

1.11. Ebeveyn davranışları üzerine kültürel ve kültürlerarası çalışmalar

Bağlanmadaki ebeveyn davranışlarıyla ilgili benzerlik ve farklılıkları açıklayan belli sayıda ki kültürlerarası çalışmalar literatür ve kaynaklar bölümlerinde sunulmuştur. Ne yazık ki bu bulguların, Kanada'daki farklı kültürlerin bağlanma davranışlarını inceleyen bir araştırma için geçerli olup olmadığı açık değildir. Yine de bu çalışmalar Kanada'daki kültürlerarası bağlanma çalışmaları için hipotezler geliştirilirken bir içe bakış sağlamakta ve faydalı olmaktadır. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir:

409 bebek- anne çiftiyle (38 Japonya, 100 Tayvan, 271 ABD) Wang tarafından yapılan kültürlerarası bir çalışmada, üç kültürel grup arasında etkileşim zamanı tipi ve miktarı açısından bulunan farklılıklar şöyle sıralanmıştır: yakınlık gösterme, giydirme, yatıştırma, oynama, okuma, taşıma ve çocuklar uyurken gösterilen davranışlar.

Bornstein ve arkadaşları (1998), Arjantin, Belçika, Fransa, İsrail, İtalya, Japonya, ve ABD'de 20 aylık çocukların annelerinin ebeveynlik hakkındaki düşüncelerini araştırmış ve karşılaştırmıştır. Anneler uyumluluk, doyum, sorumluluk ve ebeveynlik rol dengeleri açısından değerlendirilmiş; 7 ebeveynlik görevinde, çocuğun verdiği karşılıkları ve görevin zorluğunu hesaba katarak kendilerini başarılı ya da başarısız olarak değerlendirmişlerdir. Bazı kültürler arası benzerlikler tanımlanmıştır. Ebeveynlerin kendilerini değerlendirmeleri neden ve nasıl ebeveyn olduklarını açıklamayı ve çocuk gelişimindeki geniş kültürel içeriğe toplumun içinden bakmayı sağlar (Akt Reeby, P. N. Ross S. E.& Jamieson 2008).

Fernald ve Morikawa(1993), Amerika'da ve Japonya'da annelerin evlerinde oyun oynayan 6, 12 ve 19 aylık bebekleriyle konuşmalarını gözlemleyerek

kültürlerarası bir çalışma yapmış, bağlanmadaki evrensel özellikleri ve kültürel değişkenleri açıklamışlardır. Annelerin konuşmaları iki kültürde de bazı ortak özellikler göstermiştir: dili basitleştirme, sık sık tekrarlama ve yaşa göre ayarlama gibi: Araştırmacılar iki kültür arasında bazı etkileşim stillerinin ve inançların farklı olduğunu ve bunların bebekle yapılan konuşmanın içeriğini ve yapısını etkilediğini buldular. Örneğin Amerikan anneler konuşmalarında nesnelere daha sık ve sürekli olarak tanımlarken, Japon anneler nesnelere, sosyal rutinler sırasında bebeği oyalamak için (Amerikan annelere göre) daha sık kullanmışlardır. Minami (1997), Amerikan ve Japon ailelerin anlatım şekillerindeki farklılıkları incelemiştir (Akt Reeby, P. N. Ross S. E. & Jamieson 2008).

Kisilevsky ve Quenn hemşirelik okulundan arkadaşları (1998), Çin'de 3-6 aylık kırk bebekle bir çalışma yapmış ve sonuçları Kanada'da daha önce yapılmış olan durgun yüz metodunun kullanıldığı kültürlerarası çalışma ile karşılaştırmıştır. Çinli bebekler anneleriyle etkileşimlerinde daha genç gülümsemeye başlasalar da ve anneler arasında bazı etkileşim farklılıkları gözlemlense de, bebeklerin yanıtlarını her iki kültürde de benzer olduğu tespit edilmiştir. 1-6 aylık 160 Koreli bebekle yapılan ağlama modelleri çalışmasında ve sonuçların batıdaki çalışmalarla karşılaştırılması sonucunda, Lee (1994), Koreli bebeklerin ağlama sürelerinin daha kısa olduğunu ve anneye yakın temas halinde iseler bu sürenin uzadığını bulmuştur. Kore çalışmasında bağırsak kaynaklı sancılar görülmemiştir. Singapur Ulusal Üniversitesinden Kong (1988), 401 yeni yürüyen çocuktan oluşan bir örnekleme, Çinli ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını ve ilişkisel problemlerini incelemiştir. Kültürel beklentilerle uyumlu sonuçlar alınmasına rağmen, babaların cezalandırıcı disiplin anlayışlarının ve çocukla çok az ilgilenmelerinin yeni yürüyenlerdeki bazı davranış problemleriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Akt; Reeby, P. N. Ross S. E. & Jamieson, 2008).

Batı Ontario Üniversitesinden Chen (1998), Çinli ve Kanadalı yeni yürüyenlerde davranışın bastırılmasını ve annelerinde çocuk yetiştirme tutumlarını incelemiştir. Çinli çocukların davranışlarını, Kanadalılara göre belirgin bir şekilde daha çok bastırdıkları sonucuna ulaşmışlardır. Çocuklardaki bastırma, Çinli annelerin sevecen ve kabullenici tutumlarıyla doğrudan orantılıyken; Kanadalı annelerin kabullenici tutumlarıyla ters orantılıdır ve bu durum bastırma davranışının iki

kültürde farklı anlamlandırıldığını gösterir. Odebiyi (1985), Ile- Ife, Nijerya’da, eğitilmiş ve eğitilmiş olmayan sütannelerin, çocuk yetiştirme tutumlarının birbirinden farklı olduğunu bildirmiştir. 4 yıllık alan araştırması sonucunda Riesman (1983), iki kabile (Fulbe of the upper Volta kabilesi ve onların eski köleleri Riimaaybe kabilesi) üzerinde karakter oluşumlarının incelerken çocuk yetiştirme tutumlarının iki kabile içinde özdeş olduğu ve farklı kişilik tiplerinin gelişimiyle bu tutumların bir alakasının olmadığı görülmüştür (Akt, Reeby, P.N. Ross S. E. & Jamieson 2008).

Bazı çalışmalar literatürdeki çelişkilerden bahseder:

- 1- Başlıca ölçüm aletlerinin ve metotlarının geçerliklerinde eksiklikler vardır. Geniş kültürel bağlamdan adet çekilip çıkarılmış olan ebeveynlik uygulamaları, tutumları ya da inançları ve bunların bağlanma ilişkilerindeki etkileri bu yüzden problem teşkil etmektedir.
- 2- Ölçütlerin çoğu Euro- amerikan ebeveyn- çocuk çalışmaları için geliştirilmiştir ve diğer kültürel gruplar için geçerli olabilir ya da olmayabilir (Akt; Reeby, P. N. ,Ross S. E. & Jamieson 2008)

1.12. Ebeveynliğin kültürel modelleri

Kültürel değerler, bireyden ve daha geniş sosyal gruplardan beklenen temel niteliklerdendir (Gollnick& Chinn 1990); kimlik oluşumunda, kabullenme, düşünme, hissetme şekilleri gibi karakteristik özelliklerin oluşumunda etkilidirler. Kuzey Amerikalıların sıklıkla bahsettiği bir kültürel değer bireyselliktir. Afrika, Asya, Latin Amerika ve Pasifik’te ise topluluk olma bireyden önce gelir.(Akt, Reeby, P. N. Ross S. E. & Jamieson 2008)

Kültürel etkileşimden bahsetmeden, kültürün dinamik doğası anlaşılabilir. Kültürel etkileşim, göçmenin yerli tutum, değer ve davranışlarını bırakmasında rol oynayan çatışma çözücü, yol gösterici bir etkidir ve göçmen eskiyle yeninin bir karışımını yapmayı başardığında uyum sağlamış olacaktır. Ailenin bazı üyelerini okula ya da işe gidiyor olması kültürel etkileşimi artırabilir ve etkileşim seviyelerindeki bu farklılık diğer üyelerin üzerinde geçici bir baskı yaratabilir.

Kültürler içindeki çocuk – ebeveyn/ bakıcı bağlanmaları konusundaki bu literatür incelemesi farklı kültürlerde ve etno- kültürel gruplarda yapılan çok fazla sayıda bağlanma çalışması olduğunu göstermektedir. Bununla beraber bu çalışmaların bulgularının Kanada’ya uyarlanabilir olup olmadığı net değildir. (Akt, Reeby, P. N. Ross S. E. & Jamieson 2008)

Metodolojik çelişkiler: Bağlanma konusundaki literatürde iki temel metodolojik çelişki ya da problem açıkça görülmektedir:

1) Başlıca ölçüm araçlarında ve metotlarında geçerlilik eksikliği vardır ve çoğu araştırma yapay ortamlarda yürütülmektedir. Ebeveyn davranışları, tutumlar, inançlar ve bunların bağlanma ilişkileri üzerindeki etkileri gibi kültürler arası/ içi değişkenlerden çıkarımlar yapmak sorun yaratmaktadır.

2) Birçok çalışmanın belirttiği gibi ölçümlerin çoğu euro- Amerikan ebeveynler için geliştirilmiştir ve diğer kültürel gruplar için geçerli olabilir veya olmayabilir (Akt, Reeby, P.N.Ross S. E. & Jamieson 2008)

Bütün araştırma alanları ve teori gelişimleri için geçerli olan ve anlaşılması gereken şey; ölçümler, gözlemler ve çalışmalar bireyin ya da içinde bulunduğu disiplinin dünyaya bakış tarzından ve çalıştığı ilgi alanlarından etkilenir. Aynı prensip, herhangi bir çalışma sonucunda üretilen bilgiler incelenirken veya yorumlanırken de geçerlidir. Politika, felsefe, cinsiyet, sosyal ve kültürel normlar gibi faktörlerin tümü araştırmacıyı ve araştırma sürecini belirgin ve belirgin olmayan şekillerde etkileyebilir. Parasal kaynakların sadece belirli tipteki araştırmalar için ulaşılabilir olması da önemli bir faktördür. Bu yüzden kültürel yeterliliğin seviyesi kültürlerarası alandaki incelemelerle veya araştırmalarla ilişkili olmaktadır.

Bağlanma teorisi üzerine çalışmaların çoğu gelişim ölçümü ve uygulamalar araştırmacıların ABD’li ya da Avrupalı kimliklerinden etkilenir, ayrıca araştırmacıların psikoloji, psikiyatri ve pediatri disiplinlerine ait bakış açıları da işin içine girer. Bu farklı bakış açılarının değişen etkilerini belirlemek, özellikle başka kültürlerde yapılan çalışmalarda imkânsızdır. Kuzey Amerika haricindeki ülkelerde yapılan çalışmalar çok değerlidir fakat uygulamalar konusunda dikkatli olmak da çok önemlidir.

Türk toplumu da yapı itibariyle batı toplumundan farklı özellikler taşımaktadır. İç göçlere kadar geleneksel aile yapısını benimseyen kültür çocukta itaat ve uysallığı tercih etmiştir. 20. Yüzyılın sonlarına doğru Batı ile etkileşim çocuk yetiştirme özelliklerine yansımış bireysellik ve özerklik ön plana çıkartılmıştır. Ancak batıdan farklı olarak duygusal bağ devam etmektedir. Bu araştırmada ele alınan örneklem grubu değişmekte olan aile yapısını temsil etmektedir (Akt, Kağıtçıbaşı, Ç. 1998).

1.13. Konu İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Yetişkinlerde bağlanma özellikle tez çalışmalarında çocuk bağlanma stillerinde daha çok tercih edilen bir konu olmuştur. Bugüne kadar pek çok tez yapılmasına karşın üç çalışma dikkat çekicidir.

Maltepe Üniversitesi'nde Yüksek Lisans Tezi olarak Yapılmış olan Yetişkinlerde Bağlanma Stilllerinin Duygusal Zekâ İlişkiye Bağlılık, İlişkide Algılanan Tamim ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi adlı çalışmada; yetişkinlerin bağlanma stilleri yetişkinlerin bağlanma stilleri cinsiyet, medeni, durum, kardeş sayısı, duygusal zekâ, ilişkiye bağlılık ve ilişkide algılanan tatmine göre incelenmiştir. Ayrıca duygusal zekanın empati, kendi duygularını yönetme, öz motivasyon, diğerlerinin duygularını yönetme ve duygusal farkındalık alt ölçekleri, ilişkiye bağlılığın sadakatsizlik davranışı ve sadakatsizliğe tolerans alt ölçekleri incelenmiştir (Akt, Sümer, 2006).

Ankara Üniversitesinde Yapılan Bir Doktora Çalışmasında Yakın İlişkilerde Bağlanım: Yatırım Modelinin Bağlanma Stilleri Ve Bazı İlişkisel Değişkenler Yönünden İncelenmesi isimli bir çalışma yapılmıştır.

Yakın ilişkilerde bağlanımı açıklamada öncü kuramlardan biri olan yatırım modeline göre, bağlanımın üç belirleyicisi vardır. Bunlar; ilişki doyumu, seçeneklerin niteliğini değerlendirme ve ilişkiye yapılan yatırımlardır. Bu çalışmada, bu model temel alınarak, birbirini izleyen iki ayrı araştırma yapılmıştır (Akt, Sümer, 2006).

Çalışmada, flört ilişkisi olan üniversite öğrencilerinin, ilişki bağlanımlarını yordayan değişkenler hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, çalışmada farklı bağlanma stillerine(güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız)sahip bireyler, yatırım modeli değişkenleri ve çeşitli ilişkiyel değişkenler yönünden karşılaştırılmıştır. Birinci çalışmadan farklı bir örneklem üzerinde gerçekleştirilen ikinci çalışmada ise, farklı ilişki türüne (flört,sözlü/nişanlı ve evli)sahip bireyler,sözü edilen değişkenler açısından karşılaştırılmıştır.

Çalışmada sonuçlar, yatırım modeli değişkenlerinden ilişki doyumu düzeyini, en iyi yordayan değişkenlerin, ilişkide güvende hissetme ve eşe duyulan güven olduğunu ortaya koymuştur. Seçeneklerin niteliğini değerlendiren düzeyini ise, en iyi yordayan değişkenler gelecek zaman yönelimi, tutkulu aşk ve ilişki korkusu / kaygısıdır. Ancak, bu değişkenler negatif olarak yordamaktadır. İlişkiye yapılan yatırım düzeyini ise, en iyi ilişki bağlılığı, gelecek zaman yönelimi, özgeci aşk ve bağımlılık değişkenleri yordamaktadır. Bağlanma stillerine göre oluşturulan gruplar, yatırım modeli değişkenleri yönünden karşılaştırıldığında, saplantılı ve güvenli bağlanma stiline sahip olanların ilişki doyum düzeylerinin en yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmada ayrıca, saplantılı bağlanma stiline sahip olanların ilişki yatırımı; kayıtsız bağlanma stiline sahip olanların da seçeneklerin niteliğini değerlendirme puanlarının en yüksek olduğu bulunmuştur (Büyükşahin, 2006).

Ortadoğu Üniversitesinde yapılmış olan bir doktora tezi de bu çalışma ile yakından ilişkilidir. Çalışmada, Bağlanma Yönelimli Psiko Eğitim Grup Programının saplantılı bağlanma biçimine sahip üniversite öğrencileri üzerindeki etkisini incelemektir. İki aşamadan oluşan araştırmanın birinci aşamasında, İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA),İlişki Anketi (İA),Rosenberg Benlik Değeri Ölçeği (RBÖ) ve Bilgi formu, ODTÜ üçüncü sınıf öğrencilerinden oluşan 755 katılımcıya uygulanmıştır. Veriler, İlişki Ölçekleri Anketi ve İlişki Anketi puanlarına uygulanan 2 (cinsiyet)x2 (benlik değeri düzeyi)faktörü, çoklu varyans analizi ile çözümlenmiştir.

Bulgular, düşük benlik değerine sahip öğrencilerin, İÖA ve İA'nın korkulu ve saplantılı bağlanma biçimleri alt ölçeklerinden anlamlı biçimde yüksek puan aldıklarını benlik değeri yüksek öğrencilerin ise güvenli bağlanma biçimi alt ölçeği puan ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu göstermiştir. Kayıtsız

bağlanma biçimindeki öğrencilerin ortalamalarında benlik değeri düzeyine göre anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Bulgular, kız öğrencilerin, İÖ ve İÖA korkulu bağlanma biçimi alt ölçeğinden erkek öğrencilere göre yüksek ortalamalar aldığını, erkek öğrencilerin ise İÖ ve İÖA ile ölçülen saplantılı puanlarında kız öğrencilere göre yüksek ortalamalar aldığını ve İÖA ile ölçülen güvenli bağlanma biçiminde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre yüksek ortalamalar aldığını göstermiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, Bağlanma-Yönelimli-Psiko eğitimsel Grup Programı, saplantılı bağlanma biçiminde sahip olan 11 gönüllüden oluşan deney grubu üyelerine uygulanmıştır. Kontrol grubu da saplantılı bağlanan 8 gönüllü kişiden oluşmuştur. Deney ve kontrol grubu üyelerinin tümüne İÖA ve RBÖ ön test, son test ve izleme olmak üzere üç kez uygulanmıştır. Bağlanma Yönelimli Psiko eğitim Grup Programının etkililiğini ölçmek amacıyla, deneklerin ön test, son test ve izleme puanlarına Wilcoxon test ve Mann-Whitney U istatistiksel testleri uygulanmış.

Bulgular deney grubundaki öğrencilerin İÖA puanlarına göre, ön test ve son test puanları arasında güvenli bağlanma biçimi açısından anlamlı bir gelişme olduğunu göstermiş ancak, bu gelişme, İÖA ve RBÖ açısından son test ve izleme testi arasında ve ön test ve izleme testi arasında gözlenmemiştir. İÖA ve RSÖ açısından deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Kontrol grubunda, RBÖ açısından, ön test ve izleme testi arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir (Akt, Çelik, 2004).

1.14. Araştırmanın Problemi

Bağlanma, çocuk ve birincil bakıcısı arasındaki sürekli olan ilişki ya da bağ olarak tanımlanabilir (Bowlby, 1973). Bowlby'e göre bir bebek ona temel bakım veren kişi ile güvenli bağ kurma ihtiyacı ile doğmaktadır. Bowlby'nin bakış açısından yola çıkan Ainsworth ise bağlanma davranışını, annenin çocuğunun gereksinimlere olan duyarlılığı ve duyarsızlığı ile açıklamaktadır. Bowlby (1973) ve Ainsworth (1989) bağlanma stillerini, erken yaşlarda ebeveyn etkileşimi ile şekillenen, sonraki yıllarda ise yakın ilişkilerdeki beklentileri, inançları ve sosyal davranışları etkileyen örüntüler olarak ele almaktadırlar (Akt- Ainsworth, 1997).

Doğumdan itibaren kurduğu temaslarla dış dünyayı keşfeden bebekler, bu yolculukta karşılaştığı yeni durumlarda olumsuz duygu yaşayabilirler. Hissedilen korku ve kaygı gibi olumsuz duygular, bebeğin “güvenli üs” arayışına yol açar. Aradığı yakınlığı bakım verende bulma, bebeğe rahatlık, güvenlik duygusu sağlar (güvenli sığınak). İhtiyacı olduğunda güven ve rahatlık duygusunu alabileceği bir kaynağının (güvenli üs) olduğunu hisseden bebek, çevreyi araştırır ve keşfeder. Bağlanma figürü, bebeğe aradığı yakınlığı sürekli olarak verirse ve güvende hissetmesini sağlarsa, bebek, dış dünya ile ilgilenir, onu araştırır, keşfeder, kaygı yaşar, güvenli temele geri döner, rahatlar ve tekrar dış dünyayı keşfe yönelir (Akt- Ainsworth, 1997).

Çocuk ihtiyacı olduğunda bağlanma figüründen yeterli yanıt alamazsa, bağlanma davranışı yok olmaz, ancak yavaşlar. Çocuk üzüntüyle bağlanma figürünü özler, bu ihtiyaçlarını karşılamak imkânsız hale geldiğinde yeni bir içe alınan oluşturur. Bağlanma figürü, bireye rahatlık ve güven yaşatmasının yanı sıra, bireyin ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir dışsal kaynaktır. (Akt- Ainsworth, 1997).

Çocuğun en temel ihtiyacı olan duygusal ve sosyal temas ihtiyacı, yetişkin yakın ilişkilerinde de gözlenir. Stres yaşayan yetişkin, yakınlık arar (yakınlık arayışı), yakınlık aradığı bu ilişkide güven ve rahatlık hissetmek ister (güvenli üs). Yetişkinler, benzer desteği üzüldüklerinde, şaşırıldıklarında, sıkıldıklarında, korktuklarında ve utandıklarında da ararlar. Bowlby, “ hangi yaşta olursa olsun kişiler zorluklarla karşılaştığında, arkalarında yardımlarına koşacak bir ya da daha fazla kişinin bulunduğundan emin olduklarında, en üst düzeyde mutlu hissederler ve yeteneklerini en iyi şekilde ortaya koyarlar” açıklamasıyla yakın ilişkilerin, yaşamda olanlarla baş etmede ne denli önemli olduğunu ifade etmektedir (Akt: Hazan& Shaver,1994).

Bu araştırmada; anne ve çocuk arasındaki bağlanma düzeyi ilişkileri ve çocuk yetiştirme teknikleri çocuğun bağlanma düzeyine yansımaları olarak konulacaktır.

2.Hipotez

H₀: Bu araştırma ile çocuklar ve annelerinin bağlanmaları arasında ilişki amaçlanmıştır.

Bu amaca yönelik olarak temel araştırma doğrultusunda aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır.

Alt Problemler

1. Bir örneklem grubundaki annelerin bağlanma stilleri nedir?
2. Örneklem grubundaki kız çocukların bağlanma stilleri nedir?
3. Örneklem grubundaki erkek çocukların bağlanma stilleri nedir?
4. Kız çocukların bağlanma stilleri ile annelerinin bağlanma stilleri arasında fark var mıdır?
5. Erkek çocukların bağlanma stilleri ile annelerinin bağlanma stilleri arasında fark var mıdır?
6. Çocukların bağlanma stilleri ile annelerin tepkiselliği arasındaki ilişki nedir?
7. Çocukların bağlanma stilleri ile annelerin davranış beklentileri arasındaki ilişki nedir?
8. Çocukların bağlanma stilleri ile annelerin davranış yönlendirmeleri arasındaki ilişki nedir?
9. Çocukların bağlanma stilleri ile annelerin psikolojik kontrol arasındaki ilişki nedir?
10. Çocukların bağlanma stilleri ile annelerin özerkliği destek arasındaki ilişki nedir?

3. Araştırmanın Önemi

Bağlanma stilleri konusunda yapılan çok sayıda araştırmaya rağmen, özellikle anne ve çocuğun bağlılık stilleri arasındaki farklılıklar ve bu farklılıkların sebepleri konusunda yeterli düzeyde çalışma yapılmamıştır. Araştırma alanındaki bu boşluk, bağlanma kuramının çevresel etkilerini tartışmaya açık hale getirmektedir.

Özellikle ilköğretim okuluna giden ve annesinden günün büyük bir bölümünde ayrı kalan çocukların bağlama stillerinin, annelerinin bağlanma stilleri arasındaki farklılıkların araştırılması literatürdeki bu eksiğin giderilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca araştırma sonucunda anne ve çocukların bağlanma stilleri arasında farklılık ya da benzerlikler, bağlanma stillerine en yakın bakıcının (okuldaki öğretmen) etkisini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu araştırma; verilerin elde edileceği grup, test edilecek bağıllık stilleri ve deneklerin bağıllık stillerini etkilediği varsayılan davranış etkenleri bakımından aşağıdaki gibi sınırlandırılmıştır.

1. Araştırma Marmara Koleji III sınıfta ki 100 çocuk ve bunların anneleri ile sınırlıdır.
2. Araştırmada ele alınan psikolojik değişkenler, uygulanan anketin güvenilirlik ve geçerlik boyutlarıyla sınırlıdır.
3. Anket sorularına verilen cevapların niteliği, anketörün iletişim kurma becerisi ve anket uygulanan çocuk ve annelerinin soruları algılama düzeyi ile sınırlıdır.
4. Sosyal Bilimler alanında yapılan çalışmaları tamamen deneyselliğe oturtulmamasından kaynaklanan sınırlılık, bu çalışma için de geçerlidir.

5. Varsayımlar

Bu araştırma; verilerin elde edileceği grup, test edilecek bağıllık stilleri ve deneklerin bağıllık stillerini etkilediği varsayılan davranış etkenleri bakımından aşağıdaki varsayımlara dayanmaktadır.

1. Araştırmada ele alınan değişkenler ve ilişkiler dışında kontrol altına alınamayan değişkenlerin etkisi söz konusudur. Ancak ele alınan değişkenler arasındaki ilişkilerin, araştırılmak istenilen alanı yansıttığı varsayılmıştır.
2. Bu araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının ölçülmek istenilen özellikleri doğru olarak ölçtüğü varsayılmıştır.
3. Deneklerden oluşan örneklem grubunun, evreni temsil ettiği varsayılmıştır.
4. Çatışma sosyal örgütlerde gözlenen doğal bir olgudur.

6.Tanımlar ve Kısaltmalar

Bağlanma: Bağlanma, iki insan arasında kurulan, anlamlı, özel ve uzun süreli duygusal bağ olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle bireyin farklı veya tercih edilen diğer bir kişi ile yaklaşma ve yakınlığı sürdürme davranışlarıdır (Bowlby 1977).

Bağlanma Davranışı: Bebek ile bakımını üstlenen kişi (çoğunlukla anne) arasında kurulan, bebeğin hem keşfetme hem de güven ihtiyacını giderecek ortamı sağlamak amacıyla fiziksel yakınlığı güçlü tutacak duygusal bağlanmayı sağlayan her tür davranış olarak tanımlanır (Bowlby,1977).

Bağlanma Figürü/Modeli: Bebeklikten itibaren bireyin ihtiyaçlarını karşılayan ona stres altında iken destek olan ve onun güvenlik için “güvenli bir üs” olarak görülen ve bu doğrultuda duygusal ilişkiler kurulan özel kişi (Bowlby,1977).

Bağlanma Tarzları: Koruma ve bakım hizmeti ile başlayan bebekliğin ilk yıllarından itibaren bebek ile bakım veren kişi ya da bağlanma figürü ile (çoğunlukla

anne)arasında kurulan ve daha sonraki tüm ilişkilerin niteliğini belirlediği düşünölen bağlanma davranışları (Bowlby,1977).

Kişilerarası Şema: Bağlanma figürü ile geliştirilen ilişkiler sonucunda oluşun ben-diğerleri ilişkilerinin temsili olup diğerleri ile sürdürölen olası bağlanma ilişkilerinin artması ve işlevinin devam ettirebilmesi için gerekli olan genel bilgi yapısı (Bowlby,1977).

Kişilerarası Tamamlama: Kişilerarası davranışların ne olacağını planlayan, bu davranışları ortaya çıkaran ya da belirli reaksiyonları çağrıştıran ve kişilerarası ilişkilerde bireylerin birbirine karşı vereceği tepkilerin ranjını bir bakıma sınırlayan ve kontrol eden sistem(Bowlby,1977).

Tepkisellik: Duygusal tepkisellik bağlanma, koşulsuz kabul karşılıklılık (Baumrind, 1988) (Akt. Suchman N, 2006)

Psikolojik kontrol: Ana babaların çocukları hakkında karar nesnesi süper vizyonda bulunması, çocuklarının aktivite ve arkadaşlarına ilgi duyması, çocuğun başarılarını ödüllendirme olarak tanımlanır (Amato, 1990).

Özerklik Desteği: Çocukların yeterlilik ve özerklik girişimlerinin desteklenmesi, çocuklarla davranış beklentilerinin tartışılması (Suchman,2006).

Davranış Yönlendirme: Çocuk yerine karar alma montörlük yapma.

Davranış Beklentisi: Çocuktan kalıplara uygun davranışlar bekleme (Akt, Suchman, 2006)

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma betimsel ve ilişkisel araştırma modelidir. Literatür araştırması ve anket uygulamasından elde edilen veriler ışığında çocuklar ile annelerinin bağlanma stilleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırma İstanbul'daki Marmara Eğitim Kurumları, Marmara Koleji İlköğretim III. sınıf öğrencileri içerisinde 59 kız, 41 erkek toplam 100 öğrenci ve onların annelerine uygulanmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırma da kullanılan veriler, İlişki Ölçekleri Anketi (Relationship Scales questionnaire- RSQ) çocuğun ebeveyn davranışına ilişkin raporu (The Child Report Of Parent's Behavior Inventory- CRPBI) ve Inventory of Parent Attachment (Armsden Ve Greenberg, 1987) geliştirilen Lee J. M. Bell N. J. (2003) 'in düzenlemiş olduğu 14 maddelik Çocuk Bağlılık Envanteri (3'lü Likert tip) kullanılmıştır.

İlişki Ölçeği Anketi Griffin ve Barholomew 'un (1994) araştırmasında alt ölçeklerin $\alpha = 42-71$ arasında değişkenlik göstermiştir. Düşük iç tutarlılığa rağmen ilişki ölçeği anketinin alt ölçeklerinin kabul edilir düzeyde tez güvenilirliğine sahip olduğu görülmüştür. (Akt. Sümer, 1999). Türkçeye çevrilmesinde standart çeviri tekrar çeviri yöntemi kullanılmıştır. İlişki Ölçeği anketinin Türkiye'de geçerlilik çalışmasını Nebi SÜMER yapmıştır.

Çocuğun Ebeveyn Davranışına İlişkin Raporu (The Child Report Of Parent's Behavior Inventory- CRPBI) Bu ölçüm aracı ilkkez 1960'larda Schaefer tarafından yapılandırılmış 70'li yıllarda Monitoba Univ. Psikoloji Bölümünde Schludermann Lsch tarafından revize edilmiş LUC Gooseus tarafından 2006'da Louvain son çocukluk ve ergenlerin ebeveyn algıları skalası olarak 35 maddelik bir ölçek olarak yeniden revize edilmiştir.

Bu araştırmada kullanılan annem ve Ben ölçeği CRPBI'nin son versiyonu LAAPS'nin Türkçesidir. Ölçek önce Türkçeye çevrilmiş daha sonra Türkçeden İngilizce çevrilerek pilot gruba uygulanmış. Anlaşılamayan madde olmadığı izlenmiştir. Son uygulama sırasında $\alpha=0,71$ bulunmuştur.

Çocukların anne ve babalarının tepkisellik, davranış beklentisi, Davranış yönlendirme, Psikolojik kontrol, Özerklik Desteğini algılamalarını yansıtmaktadır. Anne ve Baba formu aynıdır. Bu araştırmada “ Annem ve ben” formu kullanılmıştır. (Akt. Schaefer, Schuludermann)

İlişki ölçekleri anketinin puanlandırılması güvenli, kaçınan, korkulu ve saplantılı bağlanma alt ölçeklerinde alınan puanların toplanması ile yapılmıştır. Ölçek 17 bağlanma kalıbını içeren soru maddelerinden oluşmaktadır. 5, 7, ve 17. maddelerin recode edilmesi gerekmektedir. 5. maddenin ise orijinal ve recode sürümü birlikte kullanılmaktadır. 3, 7, 8, 10 ve 17 numaralı maddelerin ortalaması güvenli bağlanma stilini, 1, 4, 9 ve 14 numaralı maddelerin ortalaması korkulu bağlanma stilini vermektedir. 5 (recode edilmiş), 6,11 ve 15 numaralı maddelerin ortalaması saplantılı bağlanma stilini ve 2,5(orijinal), 12,13 ve 16. maddelerin ortalaması kaçınan bağlanma stilini vermektedir. (Akt. Sümer,2006).

Annem ve Ben ölçeğinde çocuğun gözüyle annenin tutumunun araştırıldığı soruların cevaplarına göre 1, 6, 11, 16, 21, 26, 31 tepkisellik, 2, 7, 12, 17, 22, 27, 32 davranış beklentisi, 3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 37 davranış yönlendirme, 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 38 psikolojik kontrol, 5, 15, 20, 25, 30, 35 özerkliği destek algılarını yansıtmaktadır.

Çocuğun bağlanma düzeyini ölçtüğümüz Çocuk Bağlılık Envanterin 'deki cevaplara göre 1, 2, 4, 6, 8, 9, 11, 12. verilen yanıtlar güvensiz bağlanmayı, 3, 5, 7, 10, 13, 14, verilen yanıtlar güvenli bağlanmayı göstermektedir.

2. 4. Veri Çözümleme Yöntemleri

Yapılan çalışmanın istatistiksel değerlendirmeleri SPSS (Statistical Programme for Social Sciences) 11.0 versiyonlu paket programında yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde betimsel istatistiklerden frekans (f), yüzde (%), aritmetik ortalama (X) ve standart sapma (Ss) kullanılmıştır. Araştırmaya katılan deneklerin görüşlerinde cinsiyetlerine göre farklılık olup olmadığını anlamak için t-testi kullanılmıştır. Denek gruplarının görüşleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu kullanılmıştır.

Elde edilen verilerin anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

3. 1. Deneklerin Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmada görüşlerine başvurulmuş deneklerin kişisel bilgileri hakkında erişilen bulgulara yer verilecektir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı tablo IV.1’de gösterilmiştir.

Tablo IV.1: Araştırmaya katılan Öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kız	59	59,00
Erkek	41	41,00
Toplam	1000	100,00

Tablo IV.1’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin %59’u kız, %41’i erkektir.

3. 2. Deneklerin Ölçeklerdeki Maddelere Verdikleri Yanıtların Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Annelerin bağlanma biçimini belirlemek için kullanılan Anne İlişki Ölçeğine annelerin verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları tablo IV.2’de görülmektedir.

Tablo IV.2: Anne İlişki Ölçeğine annelerin verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları

Ölçek Maddeleri	N	X	Ss
1.Başkalarına kolaylıkla güvenemem	100	4,20	1,595
2.Kendime bağımsız hissetmem benim için çok önemli	100	5,79	1,380
3.Başkalarıyla kolaylıkla duygusal yakınlık kurarım	100	4,79	1,506
4.Başkalarıyla çok yakınlaşırsam incitileceğimden korkuyorum	100	3,29	1,860
5.Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece çok rahatım	100	5,33	1,670
6.Başkalarıyla tam anlamıyla duygusal yakınlık kurmak istiyorum	100	4,23	1,681
7.Yalnız kalmaktan korkarım	100	4,45	1,904
8.Başkalarına rahatlıkla güvenip bağlanabilirim	100	3,76	1,718
9.Başkalarına tamamıyla güvenmekte zorlanırım	100	3,85	1,731
10.Başkalarının bana dayanıp bel bağlaması konusunda oldukça rahatımdır	100	4,26	1,915
11.Başkalarının bana, benim onlara verdiğim kadar değer vermediğimden kaygılanırım	100	3,86	1,639
12.Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için çok önemli	100	5,69	1,606
13.Başkalarının bana bağlanmamalarını isterim	100	3,23	1,613
14.Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder	100	2,42	1,584
15.Başkalarının bana, benim istediğim kadar yakınlaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum	100	2,77	1,830
16.Başkalarına bağlanmamayı tercih ederim	100	3,34	1,683
17. Başkaları beni kabul etmeyecek diye korkarım	100	5,74	1,715

Tablo IV.2’de görüldüğü gibi, annelerin ölçekteki bazı maddelere verdikleri yanıtların ortalamaları yüksek çıkarken, bazı madde ortalamaları da düşük çıkmıştır. Ortalamaları yüksek çıkan ilk üç madde şunlardır;

2.Kendime bağımsız hissetmem benim için çok önemli (X=5,79).

12.Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için çok önemli (X=5,69).

17. Başkaları beni kabul etmeyecek diye korkarım (X=5,74).

Ortalamaları düşük çıkan ilk üç madde ise şunlardır;

13. Başkalarının bana bağlanmamalarını isterim (X=3,23).
 14. Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder (X=2,42).
 15. Başkalarının bana, benim istediğim kadar yaklaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum (X=2,77).

Annelerin Güvenli ve Güvensiz Bağlanma biçimleri alt boyutlarından elde ettikleri puanların ortalamaları tablo IV.3'te görülmektedir.

Tablo:IV.3: Annelerin Güvenli ve Güvensiz bağlanma biçimleri alt boyutlarından elde ettikleri puanların ortalamaları

Anne Bağlanma Biçimi	N	X	Ss
Güvenli Bağlanma	100	3,2857	,68707
Güvensiz Bağlanma	100	3,4400	1,18658

Tablo IV.3'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan annelerin Güvenli Bağlanma alt boyutundan elde ettikleri puanların aritmetik ortalaması X=3,29 iken, Güvensiz Bağlanma alt boyutundan elde ettikleri puanların aritmetik ortalaması X=3,44'dür. Bulgulara göre annelerin Güvensiz bağlanma ortalamaları, Güvenli Bağlanma ortalamasından daha yüksektir.

Çocukların Bağlılık-Otonomi Ölçeğindeki maddelere verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları tablo IV.4'te görülmektedir.

Tablo IV.4: Çocukların Bağlılık-Otonomi Ölçeğindeki maddelere verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları

Ölçek Maddeleri	N	X	s
1. Annemin nerede olduğunu bilmek isterim, böylece istediğimde ona ulaşabilirim	100	2,82	,386
2. Kendimi kötü veya hasta hissettiğimde annemin benimle olmasını isterim	100	2,75	,500
3. Annemin yanındayken sinirli ve öfkeli olurum	100	2,82	,411
4. Annem uzağa gittiyse ve ben nereye gittiğini bilmiyorsa her zaman kendimi kötü hissederim	100	2,31	,692
5. Anneme ihtiyacım olduğunda onun bana ulaşacağına her zaman güvenebilirim	100	2,73	,510
6. Annemin nerede olduğunu bilmemek beni rahatsız eder	100	2,24	,818
7. Eğer yardıma ihtiyacım olursa büyük ihtimalle annemi aramam	100	2,38	,693
8. Annem her yaptığımı bilseydi beni artık sevmeyebilirdi	100	2,76	,534

9.Yaşım ilerledikçe anneme her zamanki kadar ihtiyaç duyuyorum	100	2,50	,674
10.Anneme ulaşip ulaşamamak benim için sorun değil	100	1,54	,673
11.Evden uzakta başıma bir şey gelse annemi ararım	100	1,17	,451
12.Annemin evden uzun süre uzak kalması hoşuma gitmez	100	2,67	,533
13.Annemin beni çok sevdiğini biliyorum	100	2,95	219
14.Bir çok şey için anneme ihtiyaç duymuyorum	100	2,07	728

Tablo IV.4'te görüldüğü gibi, çocukların ölçekteki bazı maddelere verdikleri yanıtların ortalamaları yüksek çıkarken, bazı madde ortalamaları da düşük çıkmıştır. Ortalamaları yüksek çıkan ilk üç madde şunlardır;

1.Annemin nerede olduğunu bilmek isterim, böylece istediğimde ona ulaşabilirim ($X=2,82$).

3.Annemin yanındayken sinirli ve öfkeli olurum ($X=2,82$).

13.Annemin beni çok sevdiğini biliyorum ($X=2,95$).

Ortalamaları düşük çıkan ilk üç madde ise şunlardır;

10.Anneme ulaşip ulaşamamak benim için sorun değil ($X=1,54$).

11.Evden uzakta başıma bir şey gelse annemi ararım ($X=1,17$).

14.Bir çok şey için anneme ihtiyaç duymuyorum ($X=2,07$).

Çocukların Güvenli ve Güvensiz Bağlanma biçimleri alt boyutlarından elde ettikleri puanların ortalamaları tablo IV.5'te görülmektedir.

Tablo:IV.5: Çocukların Güvenli ve Güvensiz bağlanma biçimleri alt boyutlarından elde ettikleri puanların ortalamaları

Çocuk Bağlanma Biçimi	N	X	Ss
Çocuk Güvenli Bağlanma	100	2,30	,30
Çocuk Güvensiz Bağlanma	100	2,45	,23

Tablo IV.5'te görüldüğü gibi, araştırmaya katılan çocukların Güvenli Bağlanma alt boyutundan elde ettikleri puanların aritmetik ortalaması $X=2,30$ iken, Güvensiz Bağlanma alt boyutundan elde ettikleri puanların aritmetik ortalaması $X=2,45$ 'dir. Bulgulara göre çocukların Güvensiz bağlanma ortalamaları, Güvenli Bağlanma ortalamasından daha yüksektir.

Öğrencilerin Annem ve Ben Ölçeğindeki maddelere verdikleri yanıtların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları tablo IV.6'da gösterilmektedir.

Tablo IV.6: Öğrencilerin Annem ve Ben Ölçeğindeki maddelere verdikleri yanıtların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları

Ölçek Maddeleri	N	X	s
1.Annemle ona ilişkin rahatsızlıklarımı paylaşır ve rahatlarım	100	4,64	,823
2.Annemin evin içinde ve dışında nasıl davranmam gerektiğine ilişkin kesin beklentileri vardır	100	4,19	1,261
3.Annem evin dışında nasıl davrandığıma ilişkin sorular sorar	100	3,83	1,288
4.Annem bazı şeyler hakkında düşünce ve duygularımı değiştirmeye çalışır	100	3,97	1,283
5.Annem bir problemim olduğunda benim görüşlerimi dinler	100	4,53	1,020
6.Annem bana baktığında tebessüm eder	100	4,23	1,171
7.Annem benden belirli davranışlarda bulunmamı ister	100	4,56	,891
8.Annem bana koyduğu kuralları hatırlatır	100	4,04	1,214
9.Annem ne zaman bir şey söylemeye kalksam konuyu değiştirir	100	1,55	1,077
10.Annem bazı şeyleri benim bakış açımdan görmeye çalışır	100	4,51	,835
Ölçek Maddeleri	N	X	Ss
11.Annem benim moralim bozuk olduğunda beni rahatlatmaya çalışır	100	4,61	,827
12.Annem çocukların her istediğini yapamayacaklarına inanır	100	3,55	1,533
13.Annem uygun davranıp davranmadığımı gözler	100	4,17	1,164
14.Annem sürekli bana karışır	100	2,06	1,229
15.Annem mümkün olduğunca ne yapmam konusundaki seçimlerime izin verir	100	4,23	1,081
16.Annem üzüntülü olduğumda beni neşelendirir	100	4,59	,842
17.Annem ev içinde ve dışındaki kuralları takip etmeyi öğrenmemi ister	100	4,46	1,049
18.Annem komşular, öğretmenlerim ve arkadaşlarımla ana-babaları ile benim davranışlarım hakkında konuşur	100	3,01	1,467
19.Annem ailedeki diğer kişilerin problemlerinden dolayı beni suçlar	100	1,63	1,228

20. Annem bazı şeylerde benim karar almama izin verir	100	4,33	1,055
21. Annem bana yeterince ilgi ve şefkat gösterir	100	4,75	,730
22. Annem ana-babaların çocuklarına kurallar koymasının doğru olduğuna inanır	100	4,31	1,098
23. Annem arkadaşlarımın kim olduğunu ve nerelerde vakit geçirdiğimi bilmek için gayret gösterir	100	3,87	1,315
24. Annem beni eleştirirken geçmiş hatalarımı ortaya koyar	100	3,48	1,314
25. Annem işleri kendi yolunda götürmede ısrarcıdır	100	3,09	1,464
26. Annem bana sevgisini göstermenin doğru olduğuna inanır	100	4,71	,880
27. Annem istediğim her şeyi yapmada beni özgür kılar	100	3,02	1,279
28. Annem istediği gibi davransam da davranmasam da pek ilgi göstermez	100	4,26	1,252
29. Annem onun istediği gibi davranmadığımda bana arkadaşça (sıcak) davranmaz	100	2,04	1,271
30. Annem gereksinimlerime duyarlı değildir	100	4,20	1,385
31. Annem benimle bir şeyler yapmaktan hoşlanır	100	4,63	,917
32. Annemin benden makul beklentileri vardır	100	4,15	1,158
33. Annem ev içi ve dışında nasıl davranılması gerektiğinin farkında değildir	100	4,30	1,411
34. Annem ben onu hayal kırıklığına uğrattığımda bana bakmaktan kaçınır	100	2,48	1,446
35. Annem bana hayatta çizeceğim yolda bana yardımcı olur	100	4,77	,679

Tablo IV.6’da görüldüğü gibi, çocukların Annem ve Ben ölçeğindeki bazı maddelere verdikleri yanıtların ortalamaları yüksek çıkarken, bazı madde ortalamaları da düşük çıkmıştır. Ortalamaları yüksek çıkan ilk üç madde şunlardır;

21. Annem bana yeterince ilgi ve şefkat gösterir (X=4,75).

26. Annem bana sevgisini göstermenin doğru olduğuna inanır (X=4,71).

35. Annem bana hayatta çizeceğim yolda bana yardımcı olur (X=4,77).

Ortalamaları düşük çıkan ilk üç madde ise şunlardır;

19. Annem ailedeki diğer kişilerin problemlerinden dolayı beni suçlar (X=1,63).

29. Annem onun istediği gibi davranmadığımda bana arkadaşça (sıcak) davranmaz (X=2,04).

9. Annem ne zaman bir şey söylemeye kalksam konuyu değiştirir (X=1,55):

Çocukların, Annem ve Ben Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları tablo IV.7’de görülmektedir.

Tablo IV.7: Çocukların, Annem ve Ben Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları

Alt Boyutlar		X	Ss
Tepkisellik	100	4,59	,58099
Davranış Beklentileri	100	4,03	,63730
Davranış Yönlendirme	100	3,93	,59631
Psikolojik Kontrol	100	2,46	,61898
Özerkliği Destek	100	4,24	,57439

Tablo IV.7’de görüldüğü gibi, çocukların, Annem ve Ben Ölçeğinin Tepkisellik alt boyutundan elde ettikleri puan ortalaması $X=4,59$, Davranış Beklentileri alt boyutundan elde ettikleri puan ortalaması $X=4,03$, Davranış Yönlendirme alt boyutundan elde ettikleri puan ortalaması $X=3,93$, Psikolojik Kontrol alt boyutundan elde ettikleri puan ortalaması $X=2,46$, Özerkliği Destek alt boyutundan elde ettikleri puan ortalaması $X=4,24$ ’dür.

3.3. Deneklerin Görüşleri Arasındaki Fark Ve İlişkiyi Belirlemeye Dönük Bulgular

Araştırmaya dahil edilen çocukların, Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinden elde ettikleri toplam puanların, cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonuçları tablo IV.8’de görülmektedir.

Tablo IV. 8: Çocukların Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğindeki maddelere verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları arasında, cinsiyetlerine göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonuçları

Çocuk Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeği Toplam Puanı	Cinsiyet	N	X	Ss	Sh	SD	t	p
	Kız	59	34,18	2,32	,30241	98	2,151	,423
	Erkek	41	33,02	3,07	,48071			

Tablo IV.8’de görüldüğü gibi, çocukların Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğindeki maddelere verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları arasında,

cinsiyetlerine göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Buna göre, hem kız öğrencilerin, hem de erkek öğrencilerin Bağlılık-Otonomi biçimleri benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan çocukların, Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin, Güvenli Bağlanma alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamalarının, cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu tablo IV.9’da görülmektedir.

Tablo IV.9: Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin, Güvenli Bağlanma alt boyutundan elde edilen puan ortalamalarının, cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu

Güvenli Bağlanma alt boyutu toplam Puanı	Cinsiyet	N	X	Ss	Sh	SD	t	p
	Kız	59	2,36	,26	,034	98	1,968	,038
	Erkek	41	2,24	,34	,053			

Tablo IV.9’da görüldüğü gibi Araştırmaya katılan çocukların, Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin, Güvenli Bağlanma alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamalarının, cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur Söz konusu farklılık kız öğrencilerin lehine gerçekleşmiştir. Bulgulara göre kız çocukları daha güvenli bağlanmaktadır.

Araştırmaya katılan çocukların, Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin, Güvensiz Bağlanma alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamalarının, cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu tablo IV.10’da görülmektedir.

Tablo IV.10: Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin, Güvensiz Bağlanma alt boyutundan elde edilen puan ortalamalarının, cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu

Güvensiz Bağlanma alt boyutu toplam Puanı	Cinsiyet	N	X	Ss	Sh	SD	t	p
	Kız	59	2,49	,22	,028	98	1,379	,903
	Erkek	41	2,42	,24	,036			

Tablo IV.10’da görüldüğü gibi Araştırmaya katılan çocukların, Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin, Güvensiz Bağlanma alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamalarının, cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Buna göre, hem kız hem de erkek çocukların güvensiz bağlanma biçimleri birbirlerine yakındır.

Annelerin, İlişki Ölçeği alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları ile, çocukların Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucu tablo IV.11’de görülmektedir.

Tablo IV.11: Annelerin, İlişki Ölçeği alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları ile, çocukların Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucu

	N	X	Çocuk Güvensiz Bağlanma	Çocuk Güvenli Bağlanma	Anne Güvenli Bağlanma	Anne Güvensiz Bağlanma
Çocuk Güvensiz Bağlanma	100	2,46	1			
Çocuk Güvenli Bağlanma	100	2,31	,148	1		
Anne Güvenli Bağlanma	100	3,28	-,117	,158	1	
Anne Güvensiz Bağlanma	100	3,44	,088	-,119	-,482(**)	1

** p<.01

Tablo IV.11’in incelenmesiyle görüleceği gibi annelerin, İlişki Ölçeği alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları ile, çocukların Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucunda annelerin ve çocukların bağlanma biçimleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bununla birlikte istatistiksel açıdan anlamlı olmamakla birlikte Annelerin Güvenli Bağlanma biçimi ile Çocukların Güvenli Bağlanma biçimleri arasında ($r=,158$) pozitif bir ilişki vardır. Bu bulguya göre, çocuklarına güvenli bağlanan annelerin çocukları da, annelerine güvenli biçimde bağlanmaktadır.

Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Tepkisellik alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu tablo IV.12’de görülmektedir.

Tablo IV.12: Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Tepkisellik alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu

	Cinsiyet	N	X	Ss	Sh	SD	t	p
	Tepkisellik	Kız	59	4,63	,449			
Erkek		41	4,54	,728	,112			

Tablo IV.12’de görüldüğü gibi, Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Tepkisellik alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Buna göre, hem kız, hem de erkek çocukları annelerinin davranışlarına tepkiselliği konusunda benzer görüşlere sahiptirler.

Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Davranış Beklentileri alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu tablo IV.13’te görülmektedir.

Tablo IV.13: Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Davranış Beklentileri alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu

Davranış Beklentileri	Cinsiyet	N	X	Ss	Sh	SD	t	p
	Kız	59	3,99	,625	,082			
Erkek	41	4,09	,655	,101				

Tablo IV.13’te görüldüğü gibi, Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Davranış Beklentileri alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Buna göre, hem kız, hem de erkek çocukları, annelerinin davranış beklentileri konusunda benzer görüşlere sahiptirler.

Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Davranış Yönlendirme alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu tablo IV.14’te görülmektedir.

Tablo IV.14: Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Davranış Yönlendirme alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu

Davranış Yönlendirme	Cinsiyet	N	X	Ss	Sh	SD	t	p
	Kız	59	3,90	,595	,078			
Erkek	41	3,96	,604	,093				

Tablo IV.14’te görüldüğü gibi, Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Davranış Yönlendirme alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Buna göre, hem kız, hem de erkek çocukları, annelerinin davranışlarını yönlendirmeleri konusunda benzer görüşlere sahiptirler.

Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Psikolojik Kontrol alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu tablo IV.15'te görülmektedir.

Tablo IV.15: Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Psikolojik Kontrol alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu

	Cinsiyet	Ss	Sh	SD	t	p	
	Psikolojik Kontrol	Kız 59	2,51	,650	,085	98	1,068
	Erkek 41	2,38	,571	,088			

Tablo IV.15'te görüldüğü gibi, Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Psikolojik Kontrol alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Buna göre, hem kız, hem de erkek çocukları, annelerinin psikolojik kontrolleri konusunda benzer görüşlere sahiptirler.

Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Özerkliği Destek alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu tablo IV.16'da görülmektedir.

Tablo IV.16: Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Özerkliği Destek alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucu

	Cinsiyet	N	X	Ss	Sh	SD	t	p
	Özerkliği destek	Kız 59	4,16	,556	,073	98	-1,588	,296
	Erkek 41	4,34	,587	,090				

Tablo IV.16'da görüldüğü gibi, Çocukların Annem ve Ben Ölçeği, Özerkliği Destek alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları arasında cinsiyete göre farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Buna göre, hem kız, hem de erkek çocukları, kendi özerkliklerinin anneleri tarafından desteklenmesi konusunda benzer görüşlere sahiptirler.

Çocukların Annem ve Ben Ölçeği alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları ile, Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucu tablo IV.17'de görülmektedir.

Tablo IV.17: Çocukların Annem ve Ben Ölçeği alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları ile, Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucu

			Çocuk Güvensiz Bağlanma	Çocuk Güvenli bağlanma	Tepkisellik	Davranış Beklentileri	Davranış Yönlendirme	Psikolojik Kontrol	Özerkliği Destek
Çocuk Güvensiz Bağlanma	100	2,46	1						
Çocuk Güvenli Bağlanma	100	2,31	,148	1					
Tepkisellik	100	2,46	-,085	,099	1				
Davranış Beklentileri	100	4,03	,004	,187	,433**	1			
Davranış Yönlendirme	100	3,92	-,104	,118	,489**	,358**	1		
Psikolojik Kontrol	100	2,45	,014	,359**	-,113	,044	-,142	1	
Özerkliği Destek	100	4,23	-,011	,057	,516**	,368**	,466**	-,366**	1

** p<.01

Tablo IV.17'nin incelenmesiyle görülecektir ki, Çocukların Annem ve Ben Ölçeği alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları ile, Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

1. Annelerin psikolojik kontrolleri ile çocukların güvenli bağlanmaları arasında ($r=,359$) pozitif bir ilişki vardır. Dolayısıyla, annelerin psikolojik kontrolleri arttıkça çocukların güvenli bağlanma düzeyi de artmaktadır.

2. Çocukların bağlanma biçimi (Güvenli-Güvensiz) ile, Annem ve Ben Ölçeğinin diğer alt boyutları (Tepkisellik, Davranış Beklentileri, Davranış Yönlendirme, Özerkliği Destek) arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki mevcut değildir.

3. Annelerin Davranış Beklentileri ile Tepkisellikleri arasında ($r=,433$) pozitif bir ilişki vardır. Dolayısıyla, annelerin tepkisellikleri arttıkça davranış beklentileri de artmaktadır.

4. Annelerin Davranış Yönlendirmeleri ile Tepkisellikleri ($r= ,489$) ve Davranış Beklentileri ($r=,358$) arasında pozitif bir ilişki vardır. Dolayısıyla, annelerin davranış yönlendirmeleri arttıkça hem davranış beklentileri, hem de tepkisellikleri artmaktadır.

5. Annelerin, çocuklarının Özerkliklerini Desteklemeleri ile Tepkisellikleri ($r=,516$), Davranış Beklentileri ($r=,368$) ve Davranış Yönlendirmeleri ($r=,466$) arasında pozitif bir ilişki varken, Özerkliği Desteklemeleri ile Psikolojik Kontrolleri ($r= -366$) arasında negatif bir ilişki vardır. Dolayısıyla çocuklarının özerkliğini destekleyen annelerin hem davranış beklentileri, hem davranış yönlendirmeleri ve hem de tepkisellikleri daha yüksektir. Doğal olarak ta, özerkliği destekleyen annelerin psikolojik kontrolleri daha düşük çıkmıştır.

Çocukların Güvenli-Güvensiz bağlanmaları ile, annelerin Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucu tablo IV.18'de görülmektedir.

Tablo IV.18: Çocukların Güvenli-Güvensiz bağlanmaları ile, annelerin Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucu

	N	Çocuk Güvensiz Bağlanma	Çocuk Güvenli Bağlanma	Anne Güvenli Bağlanma	Anne Güvensiz Bağlanma
Çocuk Güvensiz Bağlanma	100	1			
Çocuk Güvenli Bağlanma	100	,148	1		
Anne Güvenli Bağlanma	100	-,117	-,119	1	
Anne Güvensiz Bağlanma	100	,088	,258*	-,482**	1

** $p < .01$

• $p < .05$

Tablo IV.18'de görüldüğü gibi, Çocukların Güvenli-Güvensiz bağlanmaları ile, annelerin Güvenli-Güvensiz Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucunda, annelerin Güvensiz bağlanmaları ile çocukların Güvenli bağlanmaları arasında $p < .05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki ($r=,258$) vardır. Bulguya göre güvensiz bağlanan annelerin çocukları daha güvenli bağlanmaktadırlar.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma, annenin bağlanma stiline çocuğuna kopyalanıp kopyalanmadığı görüşünü yeniden test etmek amacıyla planlanmıştır. Bowlby ve Erikson'un ve daha sonra yapılan diğer çalışmalara bakıldığında annenin bağlanma stili çocuğuna yansiyabileceği anlayışı ortaya çıkmaktadır. Ancak daha sonra yapılan başka çalışmaların çelişkili sonuçlar verdiği görülmüştür. Bu durumu ortaya koymak amacıyla İlk öğretim birinci kademe üçüncü sınıf öğrencileri ve anneleri örneklem olarak alınmıştır. Yüz öğrenci ve annesi örneklem grubunu oluşturmuştur.

Bu anlayış doğrultusunda örneklem grubunu oluşturan çocuklar ve annelerinin bağlanma stilleri ortaya konmuştur. Tablo IV.3 de görüldüğü gibi annelerin güvensiz bağlanma ortalamaları güvenli bağlanmalarından daha yüksek bulunmuştur. Söz konusu annelerin bağlanma stillerinin güvenli ya da güvensiz olmasının nedenleri araştırılmamış sadece bu güven ya da güvensizliğin çocuklarına kopyalanıp kopyalanmadığı değerlendirilmiştir.

Örneklem grubunu oluşturan çocuklarında tablo IV.5 te izlendiği gibi güvensiz bağlanma ortalamaları güvenli bağlanma ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur.

Ancak her iki grubun güvensiz bağlanma ortalamalarının güvenli bağlanma ortalamasından yüksek olması annelerin bağlanma stillerinin kopyalandığı anlamına gelmemelidir. Bunu ortaya koymak amacıyla yapılan Pearson çarpım Moment Korelasyon analizi sonucunda anne ve çocukların bağlanma stilleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmamıştır. Ancak istatistiksel olarak anlamlı olmasa da annelerin ve çocukların güvenli bağlanma stilleri arasında tablo IV.11 de görüldüğü gibi $r=.158$ düzeyinde pozitif ilişkiye rastlanmıştır. Görünen o ki güvensiz bağlanma gösteren annelerin çocukları güvenli bağlanma sergileyebilmektedirler.

Bu durumu Türk toplumunun özellikleri ile açıklamak mümkündür. Toplumumuzda çoğu ailelerde aile içi iletişim, anne ve çocuk arasındaki ilişki ile sınırlı değildir. Büyük anne ve diğer akrabaların varlığı çocuğa anne dışında başka kişileri de bağlanma nesnesi olarak seçme şansını tanımaktadır. Çalışan annelerin çocuklarının bakıcı tarafından göz edildiği varsayılırsa çocuk bakıcıya da bağlanmış olabilir. Bu bulgular öngörülmediği için araştırmada çocuğa kimin bakıp büyüttüğüne ilişkin soru sorulmamıştır.

Çocuğun güvenli bağlanma yapısı gerçekleştirebilmesi için fiziksel gereksinimlerinin (beslenme, sıcak tutma vb.) doyuma ulaştırılması ve psikolojik desteğin (sevgi, şefkat, duygusal gereksinimlerinin karşılanması) sağlanması gerekir. Aynı zamanda sosyal uyum için destek almalı ve bilişsel gelişimi (çevre uyarılarının bolluğu, problem çözmeyi öğretme, okula hazırlık vb.) için rehberlik edilmelidir(Winnecott,1965) Örneklem grubundaki çocukların bir kısmının bu hizmetleri aldığı aşikârdır. Ancak araştırmada bunun her zaman anne olmadığı ortaya konmuştur.

Kız ve erkek çocukların bağlanma stillerine bakıldığında Tablo IV.9 da görüldüğü gibi puan ortalama farklılıkları t testi aracılığı değerlendirilmiş ve güvenli bağlanmada farklılık kızların lehine çıkmıştır. Yani kız çocuklar erkek çocuklara göre daha yüksek güvenli bağlanmaya sahiptir. Yurt dışında yapılan çeşitli araştırmalarda buna benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Cinsiyet farkına bakmadan önce bireyin neden güvenli bağlanma sahibi olduğuna bakıldığında çeşitli görüşlerden söz edilebilir. Bunlardan birisi yukarıda söz edilen fiziksel, sosyal, duygusal gereksinimlerin karşılanmasıdır. Diğeri ise Birinci bireyselleşme sürecinin başarı ile tamamlanmasıdır. Birinci bireyselleşme ve güvenli bağlanma kazanmada karşılıklılık vardır. Güvenli bağlanma için çocuğun anneyi ya da bakıcı figürü sağlıklı biçimde içselleştirmesi gerekir. Beebe ve Lachman, 1988 göre çocuk doğduğu andan itibaren çevreden algısal sürekliliğin veya süreksizliğin zihinsel temsilini depolar. Uzamsal biçim ve örüntüler, zaman akışı, uyarının yoğunluğu, kendi uyarılmasının yoğunluğu ve çevreden gelişen olayların kendi davranışına yaptığı uyarılma söz edilen depolanmış mesajlara örnek verilebilir (Akt Loewenton,2008). Mahler'in ifade ettiği ama daha geç yıllara ait içselleştirme

güvenli bağlanma için zemin hazırlar ya da Beebe ve Lachman'ın erken içselleştirme açıklamaları bireyselliğe yol açar.

Kız ve erkek çocukların farklı düzeyde güvenli bağlanma göstermeleri hatta kızların daha yüksek güvenli bağlanmaya sahip olmaları net olmasa bile kızların sözel yeteneklerinin erkeklere kıyasla daha iyi olmalarından kaynaklanabilir. Anne ve çocuk arasında gelişen bağ Bowby'e göre ikisi arasındaki iletişime dayalıdır. Sözel duyarlılık erken yaşlardaki kızlarda erkeklere oranla daha iyi olması araştırma sonuçlarına bir ışık tutabilir (Akt; Schaffer, 1996)

Güvenli bağlanmada etkin olan bir diğer faktörde Çocuk yetiştirme stilleridir. Araştırmada annenin çocuğa uyguladığı tepkisellik, davranış beklentileri, davranış yönlendirme, psikolojik kontrol ve Özerkliği destek davranışların çocuğun algıladığı tarzda tespit edilmiştir. Tablo IV.7 de görüldüğü gibi "Annem ve ben" ölçeğinden elde edilen sonuçlara göre tepkisellik puan ortalaması $X = .4.59$ en yüksek, Psikolojik kontrol ortalaması $X = 2.46$ olarak tespit edilmiştir.

Tablo IV.17 de de Çocukların "Annem ve Ben" ölçeğinden elde ettikleri puan ortalamaları ile Güvenli güvensizliği ortaya koyan ölçeğin puan ortalamaları arasındaki ilişki Annelerin psikolojik kontrolleri ile çocukların güvenli bağlanmaları arasında $r = .359$ pozitif ilişki ortaya konmuştur. Bu durum annelerin psikolojik kontrolleri arttıkça çocukların güvenli bağlanma düzeyini arttırdığına işaret etmektedir. Aynı tabloda Annelerin davranış yönlendirmeleri ile tepkiselliği arasında $r = .489$ ve davranış beklentileri arasında $r = .358$ pozitif ilişki vardır. Bu durum annelerin davranış yönlendirmeleri arttıkça hem davranış beklentileri hem de tepkisellikleri artmaktadır görüşü oluşturmaktadır.

Yukarıdaki istatistiksel analiz sonuçları Batı literatürüne ters düşen sonuçlardır. Roelofs, (2006) bağlanma stillerinin çocuk yetiştirme anlayışı ile ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Toplumumuzda modern aile anlayışı gelişmesine karşın hala geleneksel aile yapısının benimsediği itaat ve uysallık davranışlarına verilen prim soysal kalıtsal biçimde çocuk yetiştirmedeki çağdaş özerklik ve bireysellik anlayışına eklenmektedir.

KAYNAKLAR:

Ainsworth, MS, (1997).The personal origins of attachment theory.An interview with Mary Salter Ainsworth.Interview by Peter L.Rudnytsky.Psychoanal Study Child 1;52:386-405.

Amato, P, R (1999). “Family Processes and the competence of Primary School Children” Journal of Youth and Adolescence, 18, 39-53.

Atasoy Z. (1996). 6 Aylık Bebeklerde Bağlanma.Tıpta Uzmanlık

Atasoy Z, Ertürk D, Şener Ş, (1997). Altı Ve On İki Aylık Bebeklerde Bağlanma. Türk Psikiyatri Dergisi,8(4):266-279.

Beebe, Beatrice, and Lachmann, Frank M. (1988). The Contribubution of Mother- infant Mutual Influence to the Origins of Self- and Objecct Representations. Psychoanalytic. Psychology, (1988), 5: 305- 337. For

Beyers, W.& Goossens, L.(2006). “ Emotonal autonomy, psychosocial adliestment and parenting” Journak of Adolescence, 22, 753-769.

Büyükşahin A.Yakın İlişkilerde Bağlanım:Yatırım Modelinin Bağlanma Stilleri Ve Bazı İlişkisel Değişkenler Yönünden İncelenmesi,Basılmamış Doktora Tezi,Ankara Üniversitesi,2006

Carlson V, Cicchetti D, Barnett D ve ark. (1989).Disorganized/disoriented attachment relationships in maltreated infants. Dev Psychology,25:525-531.

Çelik Ş.In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Doctor Of Philosophy In The Department Of Educational Sciences,Ortadoğu Teknik Üniversitesi,Basılmamış Doktora Tezi,Ankara,2004

Ding, S& Littleton, K. (2005). Children’s Personal and Socail Development. Blackwell Pub. London.

Durkin. K. (1996). Developmentol Socail psychology. Blackwell. London.

Erkuş A (1994). Psikolojik Terimler Sözlüğü. Ankara.

Galbo JJ (1984) Adolecent perceptions of significant adults:

Goldsmith; H.H. & Alansky, J. A. (1987). "Maternal and infant temperamental predictors of attachment: A meta-analytic review" *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(6), 22-24

Gunnar, Megan R. (1994) Psychoendocrine studies of Temperament and Stress in Early Childhood: Expanding Current Models. In Bates, John E & Wachs, Theodore D. (Editors) (1994) *Temperament: Individual Differences at the Interface of Biology & Behavior* P₁₇₅₋₁₉₈

Habip B, (1996). *Çocuk Psikolojisi Tarihi Üzerine Cogito "Yüzyılın, Psikoanalizi. İstanbul, Altan Matbaacılık.*

Hazan, C & Shaver, P. R. (1994). Attachment and an organizational framework for research on close relationships, *Psychological Inquiry*, 5, 1-22.

Hazan, C & Shaver, P. R. (2000). Bağlanma: Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve. (Çev: A. Dönmez). *Türk Psikoloji Bülteni*, 6(16-17), 29-50.

Heaven, P.C. L, Silva, T, Carey, C, & Holen, J. (2004). Loving styles: Relationships with personality and attachment styles. *European Journal of Personality*, 18, 103-113.

Implications file // F:\ Parental Acceptance - htm.

Kagan J, Reznick JS, Snidman N (1988). Biological bases of childhood shyness. *Science*, 240: 167-173.

Kagan Jerome (1989). Temperamental Contributions to social Behavior (1988 APA Award Address). *American Psychologist*, 44(4), 668- 674

Kagan, Jerome. (1998). Temperament in Damon, W. (Ed) *Handbook of Child Psychology*, v.3 pp. 177-209 New York: John Wiley & Sons

Kağıtçıbaşı, Ç (1998). *Kültür ve benlik, Kültürel Psikoloji: İnsan bağlamında insan ve aile. İstanbul: Altan Yayınları.*

Loewenton E. (2005) Attachment Security in Infancy. <http://www>.

M. Mahler, M. Pine, F ve Bergman, A (1975). İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu, içinde (67- 151). İstanbul 2003.

Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. In I. Bretherton & E. Waters (Eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1-2, Serial Number 209), 66-104.

Morgan CT (1991) *Psikolojiye Giriş: Ders Kitabı. Çev. H.Ü. Psikoloji Bölümü.*

Reeby P. N; Ross S.E. & Jamieson (2008). A Literature Review of Child-Paral..... S-1-25.

Roelofs, J. (2006). "On the links between Attachment styles and Parenting Rearing Behaviors" *Journal of Child and Family Studies* 15,3, June, 319-332

Rohner, P, R (2008). Parental Acceptance Rejection Theory Methods, Evidence

Rothbaum F, Rosen K, Ujiie T, Uchida N. Family systems theory, attachment theory, and culture. *Fam Process* 2002; 41:328-50.

Rovee -collier, C., & Dufault, D. (1991). Multiple contexts and memory retrieval at three months. *Developmental Psychology*,

Rutger, C. M. Engels, C. & Meus, W. (2001). "Parental Attachment and Adolescent' Emotional Adjustment" *Journal of Counseling Psychology*, 2001, 48(4), 428-429

Saarni, C. (1999). "The Development of Emotional Competence" *Personality and Individual Differences*, 24 (4), 257- 271

sample" *Publ- çevrimiçi* 2006 October, 13 doi: 10. 1016/ Jsat.

Schaffer HR, Emerson PE (1964). *Monographs of the Society For Research In Child Development*. 29,3 (Serial No:94).

Suchman, N-E (2006). " Parental Control, Parental Warmth, and psychological

Sümer M., Yetişkinlerde Bağlanma Stilllerinin Duygusal Zeka, İlişkiye Bağlılık, İlişkide Algılanan Tatmin ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 2006

Sümer, N. Güngör, D. (1999a). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örnekleme üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.

Sümer, N. & Güngör, D. (1999b). Çocuk Yetiştirme Stilllerinin Bağlanma Stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 14(44), 35-58,

Werner, J. S. and Siqueland, e. R. (1978). Visual recognition memory in the preterm infants. *Infant Behavior and Development*,

Wilkinson, R.B. (2004). " The Role of Parental and Peer Attachment in the Psychological Health and Self- Esteem of Adolescence" *Journal of Youth and Adolescence*, 33(6), 479- 493

“The Child and Family and the outside world”International journal of
Psychoanalysis34,89- 97

EKLER

EK- A

Çocuk Bağlılık Stili Anket Formu

Puanlama: Hiç 1 Bazen 2 Her zaman 3

1. Annemin nerede olduğunu bilmek isterim, böylece istediğimde ona ulaşabilirim.
  2. Kendimi kötü veya hasta hissettiğimde annemin benimle olmasını isterim.
  3. Annemin yanıdayken sinirli ve öfkeli olurum.
  4. Annem uzağa gittiye ve ben nereye gittiğini bilmiyorsa her zaman kendimi kötü hissederim.
  5. Anneme ihtiyacım olduğunda onun bana ulaşacağına her zaman güvenebilirim.
  6. Annemin nerede olduğunu bilmemek beni rahatsız eder.
  7. Eğer yardıma ihtiyacım olursa büyük ihtimalle annemi aramam. (R)
  8. Annem her yaptığımı bilseydi beni artık sevmeyebilirdi.(R)
  9. Yaşam ilerledikçe anneme her zaman ki kadar ihtiyaç duyarım.
  10. Anneme ulaşip ulaşamamak benim için sorun değil.(R)
  11. Evden uzakta benim başıma bir şey gelse annemi ararım.
  12. Annemin evden uzun süre uzak kalması hoşuma gitmez.
  13. Annemin beni çok sevdiğini biliyorum.
  14. Birçok şey için anneme ihtiyaç duymuyorum.(R)
- (R) ters puanlanır.

EK- B

İlişki Ölçekleri Anketi

Aşağıdaki yakın duygusal ilişkilerinizde kendinizi nasıl hissettiğinize ilişkin çeşitli ifadeler yer almaktadır. Yakın duygusal ilişkilerden kastedilen arkadaşlık, dostluk, romantik ilişkiler ve benzerleridir. Lütfen her bir ifadeyi bu tür ilişkilerinizi düşünerek okuyun ve her bir ifadenin sizi ne ölçüde tanımladığını aşağıdaki 7 aralık ölçek üzerinde değerlendiriniz.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7
Beni hiç Beni kısmen Tamamıyla beni
Tanımlamıyor. Tanımlıyor Tanımlıyor.

1. Başkalarına kolaylıkla güvenemem.	1	2	3	4	5	6	7
2. Kendimi bağımsız hissetmem benim için çok önemli	1	2	3	4	5	6	7
3. Başkalarıyla kolaylıkla duygusal yakınlık kurarım.	1	2	3	4	5	6	7
4. Başkalarıyla çok yakınlaşırsam incitileceğimden korkuyorum	1	2	3	4	5	6	7
5. Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece rahatım.	1	2	3	4	5	6	7
6. Başkalarıyla tam anlamıyla duygusal yakınlık kurmak istiyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7. Yalnız kalmaktan korkarım.	1	2	3	4	5	6	7
8. Başkalarına rahatlıkla güvenip bağlanabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
9. Başkalarına tamamıyla güvenmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5	6	7
10. Başkalarının bana dayanıp bel bağlaması konusunda oldukça rahatım.	1	2	3	4	5	6	7
11. Başkalarının bana, benim onlara verdiğim kadar değer vermediğinden kaygılanırım.	1	2	3	4	5	6	7
12. Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için çok önemli.	1	2	3	4	5	6	7
13. Başkalarının bağlanmamalarını isterim.	1	2	3	4	5	6	7
14. Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder.	1	2	3	4	5	6	7
15. Başkalarının bana, benim istediğim kadar yakınlaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum	1	2	3	4	5	6	7
16. Başkalarına bağlanmamayı tercih ederim.	1	2	3	4	5	6	7
17. Başkaları beni kabul etmeyecek diye korkarım.	1	2	3	4	5	6	7

EK-C

(ÇOCUĞUN EBEVEYN DAVRANIŞINA İLİŞKİN RAPORU)
ANNEM VE BEN ÖLÇEĞİ

1	Annemle ona ilişkin rahatsızlıklarımı paylaşır ve rahatlarım.....	1	2	3	4	5
2	Annemin evin içinde ve dışında nasıl davranmam gerektiğine ilişkin kesin beklentileri vardır.....	1	2	3	4	5
3	Annem evin dışında nasıl davrandığıma ilişkin sorular sorar.....	1	2	3	4	5
4	Annem bazı şeyler hakkında düşünce ve duygularımı değiştirmeye çalışır.....	1	2	3	4	5
5	Annem bir problemim olduğunda benim görüşlerimi dinler.....	1	2	3	4	5
6	Annem bana baktığında tebessüm eder.....	1	2	3	4	5
7	Annem benden belirli davranışlarda bulunmamı ister.....	1	2	3	4	5
8	Annem bana koyduğu kuralları hatırlatır.....	1	2	3	4	5
9	Annem ne zaman bir şey söylemeye kalksam konuyu değiştirir.....	1	2	3	4	5
10	Annem bazı şeyleri benim bakış açımdan görmeye çalışır.....	1	2	3	4	5
11	Annem benim moralim bozuk olduğunda beni rahatlatmaya çalışır...	1	2	3	4	5
12	Annem çocukların her istediğini yapamayacaklarına inanır.....	1	2	3	4	5
13	Annem uygun davranıp davranmadığımı gözler.....	1	2	3	4	5
14	Annem sürekli bana karışır.....	1	2	3	4	5
15	Annem mümkün olduğunca ne yapmam konusundaki seçimlerime izin verir.....	1	2	3	4	5
16	Annem üzüntülü olduğumda beni neşelendirir.....	1	2	3	4	5
17	Annem ev içinde ve dışındaki kuralları takip etmeyi öğrenmemi ister	1	2	3	4	5
18	Annem komşular, öğretmenlerim ve arkadaşlarımla ana-babaları ile benim davranışlarım hakkında konuşur.....	1	2	3	4	5
19	Annem ailedeki diğer kişilerin problemlerinden dolayı beni suçlar...	1	2	3	4	5
20	Annem bazı şeylerde benim karar almama izin verir.....	1	2	3	4	5
21	Annem bana yeterince ilgi şefkat gösterir.....	1	2	3	4	5
22	Annem ana-babaların çocuklara kurallar koymasının doğru olduğuna inanır.....	1	2	3	4	5
23	Annem arkadaşlarımla kim olduğumu ve nerelerde vakit geçirdiğimi bilmek için gayret gösterir.....	1	2	3	4	5
24	Annem beni eleştirirken geçmiş hatalarımı ortaya koyar.....	1	2	3	4	5
25	Annem işleri kendi yoluyla götürmede ısrarcıdır.....	1	2	3	4	5
26	Annem bana sevgisini göstermenin doğru olduğuna inanır.....	1	2	3	4	5
27	Annem istediğim her şeyi yapmada beni özgür kılar.....	1	2	3	4	5
28	Annemin istediği gibi davransam da davranmasam da pek ilgi göstermez.....	1	2	3	4	5
29	Annem onun istediği gibi davranmadığımda bana arkadaşça(sıcak)davranmaz.....	1	2	3	4	5
30	Annem gereksinimlerime duyarlı değildir.....	1	2	3	4	5
31	Annem benimle bir şeyler yapmaktan hoşlanır.....	1	2	3	4	5
32	Annemin benden makul beklentileri vardır.....	1	2	3	4	5
33	Annem ev içi ve dışında nasıl davranılması gerektiğinin farkında değildir.....	1	2	3	4	5
34	Annem ben onu hayal kırıklığına uğrattığımda bana bakmaktan kaçınır.....	1	2	3	4	5
35	Annem hayatta çizeceğim yolda bana yardımcı olur.....	1	2	3	4	5

PUANLAMA

Kabul etmiyorum

1

2

3

4

5

Kabul ediyorum

ÖZGEÇMİŞ

HİKMET YILDIZ

(hyildiz19@yahoo.com.tr)

Doğum Yeri : İstanbul/ Üsküdar

Doğum Tarihi : 04.10.1966

Eğitim : Teknik Lise(Elektrik)

: İşletme Fakültesi

İş : Bir Kamu Kuruluşunda Devlet Memuruyum.

Pozisyon : Birim Müdürlüğü

Y. Dil : Fransızca (İyi)

: İngilizce (Orta)

Özel Faaliyet : Türkiye Savate Birliği Kurucularındanım. (Fransız Spor)